

Universiteit
Utrecht

HOGESCHOOL
UTRECHT

HOVO

Utrecht

Hoger onderwijs vanaf
50 jaar in Utrecht,
Amersfoort, Nijmegen,
Rotterdam én online

CURSUSSEN VOORJAAR 2026

**Universiteit
Utrecht**

HOVO Utrecht is een initiatief van de Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht. Het biedt kennis voor een leven lang inspireren in Utrecht, Amersfoort, Nijmegen en Rotterdam. HOVO Utrecht maakt gebruik van de expertise van (oud-)hoogleraren/docenten.

De landelijke belangen van alle HOVO-instellingen worden behartigd door HOVO Nederland.

VOORWOORD

Vindt u het ook prettig om te weten hoe iets in elkaar steekt? Om nieuwe inzichten op te doen of om zaken van een andere kant te bekijken? En herkent u het 'o ja'-momentje als vergeten feitjes weer worden opgepoetst? Nieuwe kennis opdoen is een verrijking en daarmee een cadeau aan uzelf, want kennis weegt niets en draag je altijd met je mee.

In het voorjaar van 2026 liggen kennis, inzichten en mooie ontmoetingen bij HOVO Utrecht weer voor het oprapen. We hebben namelijk met veel zorg en plezier een mooi voorjaarsprogramma samengesteld. Of u nu houdt van geschiedenis, geïnteresseerd bent in mens en maatschappij, geniet van kunst en cultuur of zich graag verdiept in natuurwetenschappen of wijsbegeerte, er valt genoeg te kiezen.

Utrecht en Amersfoort

Is het streven naar een wereld zonder politieke vijandschap tussen naties, staten en volkeren onrealistisch? Theo de Wit vertelt in Utrecht over vriendschap en vijandschap in de politiek (zie pagina 28). In Amersfoort neemt Ludo Jongen u mee naar de vijftiende en zestiende eeuw van die stad (zie pagina 30). Ontdek meer over het leven van toen en over de wonderen die daar plaatsvonden na de vondst van een pijpaarden Mariabeeldje.

Nijmegen en Rotterdam

In Nijmegen bespreekt Kathleen Nieuwenhuisen de topprestaties tijdens de hoogrenaissance (zie pagina 37). Leonardo da Vinci, Michelangelo en Raphael worden internationale supersterren. Kunstenaars in het Noorden vertalen die prestaties op originele en soms macabere wijze in hun eigen werk. Of ontdek samen met Henk de Bruijn Mainport Rotterdam (zie pagina 49). Verschillende docenten belichten het verleden, heden en de toekomst van onze haven. We bezoeken tijdens de cursus ook het World Port Center en Portlantis.

Online, leergangen en studiereizen

Wilt u zich liever vanuit huis of een zelfgekozen plek verdiepen in een inspirerend onderwerp? Dat kan met onze online cursussen. Of misschien heeft u interesse in een van onze leergangen. Deze bestaan uit meerdere cursussen rond een bepaald onderwerp. De cursussen zijn uitstekend los van elkaar te volgen, maar als reeks komen ze helemaal goed tot hun recht. En dan worden er jaarlijks ook nog verschillende studiereizen georganiseerd.

Ik wens u veel plezier met de nieuwe cursusgids van HOVO Utrecht voor het voorjaar van 2026. Met zoveel aanbod zijn er genoeg mogelijkheden voor nieuwe inzichten en mooie ontmoetingen. Ik kijk er graag naar uit u bij een cursus van een van onze enthousiaste docenten te mogen verwelkomen.

Met vriendelijke groet,

Robert Kerst
Directeur HOVO Utrecht

INHOUDSOPGAVE

CURSUSSEN LIVE ONLINE

	cursuscode	pag
■ Reis om de wereld	OK6 101	6
■ Het 'Wilde Oosten' in het nieuws	OM6 102	7

CURSUSSEN IN UTRECHT

■ Oudheidkunde is een wetenschap	1G6 103	10
■ Een historische kijk op de Krim, Korea en Gaza	1G6 104	11
■ Nederland toen, nu en in de (nabije) toekomst: een zoektocht in spannende tijden	1G6 105	12
■ Zelf aan de slag met de Vlaamse Primitieven	1K6 106	13
■ Spektakel, revolutie en rede: deel 2	1K6 107	14
■ Gender in de klassieke muziek	1K6 108	15
■ Een cultuur-historische kennismaking met Rusland	1M6 109	16
■ Koude Oorlog 2.0 en Zuidoost-Azië	1M6 110	17
■ Rechten en plichten rond het levenseinde	1M6 111	18
■ Grip op de wereld in acht boeken	1M6 112	19
■ Actueel Amerika	1M6 113	20
■ Hoe weerbaar is de Duitse democratie?	1M6 114	21
■ Medische specialisten over ontwikkelingen in hun vakgebied	1N6 115	22
■ Ontdek de kwantumwereld	1N6 116	23
■ Weerkunde: de chaostheorie	1N6 117	24
■ Ouder worden in beweging	1N6 118	25
■ De vrije wil bestaat (niet)	1W6 119	26
■ Ontdek de filosofen die onze wereld hebben veranderd	1W6 120	27
■ Vriendschap en vijandschap in de politiek	1W6 121	28

CURSUSSEN IN AMERSFOORT

■ Amersfoort in de late middeleeuwen	2G6 122	30
■ Vier bijzondere culturele vrouwen	2K6 123	31
■ De taal van steen	2K6 124	32
■ Het manipuleren van leven met (bio)technologie	2N6 125	33
■ Aardse mystiek in filosofie, poëzie en schilderkunst	2W6 126	34

CURSUSSEN IN NIJMEGEN

	cursuscode	pag
■ Het andere verhaal van de Bourgondiërs	3G6 127	36
■ Topprestaties tijdens de hoogrenaissance	3K6 128	37
■ Moderne' componisten en muzikale parels	3K6 129	38
■ Zingeving in een seculiere tijd: deel 2	3M6 130	39
■ Boeren versus ecologen	3N6 131	40
■ Hallo, is daar iemand?	3N6 132	41
■ Filosoferen over emoties	3W6 133	42

CURSUSSEN IN ROTTERDAM

■ De Lage Landen in de Romeinse tijd	4G6 137	44
■ Spektakel, revolutie en rede: deel 1	4K6 138	45
■ De tastbare wereld van beroemde kunstenaars	4K6 139	46
■ Barbaars Italië	4K6 140	47
■ Op ontdekkingstocht door Centraal-Azië	4M6 141	48
■ Mainport Rotterdam: verleden, heden en toekomst	4M6 142	49
■ De voorspellende kracht van dystopische romans	4M6 143	50
■ Thomas Mann: <i>Jozef en zijn broers</i>	4M6 144	51
■ India: opkomende grootmacht met een fundamentalistische koers	4M6 145	52
■ Sterrenkunde: van donkere nachten tot donkere materie	4N6 146	53
■ Technopolis: hoe technologie de wereldpolitiek verandert	4W6 147	54
■ De filosofie van persoonlijke identiteit	4W6 148	55
■ Hannah Arendt en de Banaliteit van het Kwaad	4W6 149	56
■ Humanisme en religie in het denken van de latere middeleeuwen	4W6 150	57

HOVO Utrecht stelt deze cursusgids met grote zorg samen. Toch kunnen er na het verschijnen van de gids wijzigingen in het cursusaanbod voorkomen. Aan de informatie in deze gids kunnen dan ook geen rechten worden ontleend. Raadpleeg naast deze gids ook het aanbod op de website van HOVO Utrecht (www.hovoutrecht.nl).

- GESCHIEDENIS
- KUNST EN CULTUUR
- MENS EN MAATSCHAPPIJ
- NATUURWETENSCHAPPEN
- WIJSBEGEERTE

	pag
Leergangen	60
Docenten in het voorjaarsprogramma 2026	65
Stichting Vrienden van HOVO Utrecht	66
Over HOVO Utrecht	67
Wie zijn wij?	67
Het bureau	67
Het bestuur	67
De programmacommissies	67
HOVO Nederland	67
Praktische informatie	68
Aanmelden en betalen	68
Inschrijvingen	68
Locaties	68
Online cursusaanbod	68
Studiemateriaal	69
Evaluatie cursussen	69
Algemene voorwaarden	69
Definities	69
Algemeen	69
Aanmeldingen en inschrijvingen	69
Betalingen	70
Cursusprijs	70
Annuleringsvoorwaarden	70
Uitval cursusbijeenkomst	70

HOOVO
Utrecht

cursussen
live online

Reis om de wereld

Tijdens deze nieuwe vijfdelige serie van de reeks 'Reis om de wereld' voert kunsthistoricus Kathleen Nieuwenhuisen u online naar vier internationale toonaangevende musea en een mondiaal Land Art-project. Ter plekke zoomen we in op enkele topstukken en belichten we het werk van spraakmakende kunstenaars.

Een verloving in de maand april. Détail. *Les Très Riches Heures du duc de Berry*, Gebroeders van Limburg, 1410-1411 (Château de Chantilly).

Handschriften en schandalen

In Dublin onderzoeken we de verluchting van twee legendarische Angelsaksische handschriften die in de vroegmiddeleeuwse, ongeletterde samenleving een verpletterende indruk hebben gemaakt. Vervolgens duiden we in Château de Chantilly de paginagrote miniatures van Duc de Berry's gebedenboek vol unieke scènes van hovelingen, boeren en wisselende seizoenen. Daarna richten we onze aandacht op Elisabeth Vigée LeBrun, de favoriete hofschilder van Marie Antoinette, die voor haar leven moet vluchten en desondanks uitgroeit tot een groots portretschilder. In New York belichten we het grensverleggende werk van John Singer Sargent, die met het portret 'Madame X' een schandaal ontketent in Parijs en daar zijn carrière vaarwel kan zeggen. We

sluiten af in de buitenlucht met een grootschalig Land Art-project dat alle continenten van de wereld beslaat.

Van vroegmiddeleeuws naar postmodern

Kathleen Nieuwenhuisen voert u tijdens vijf virtuele rondleidingen, in chronologische volgorde, van de middeleeuwen tot postmodern, de diepte in en plaatst kunstenaars en hun werk in de kunst- en cultuurhistorische context.

---

docent:

Dr. Kathleen Nieuwenhuisen is kunst- en cultuurhistoricus. Zij doceert sinds 2000 kunstgeschiedenis aan verschillende universiteiten en HOVO-instellingen en werd in 2011 genomineerd voor de Onderwijsprijs van de Universiteit Utrecht. In 2013 richt zij art+context op, haar bureau voor kunst- en cultuurgeschiedenis in Amsterdam (www.artcontext.nl).

cursusdata:

12, 19 en 26 januari; 2, 9 februari 2026 (5)

tijd:

Maandag 10:30 – 11:15 uur

locatie:

Live online via Zoom

studiemateriaal:

Geen. Beeldmateriaal van de colleges wordt niet gedeeld.

cursusgeld:

€ 185

Het ‘Wilde Oosten’ in het nieuws

Er gaat geen dag voorbij of we komen nieuwsberichten tegen over de ontwikkelingen in de voormalige Sovjetrepublieken. Vaak zijn dit geen opbeurende verhalen en daarom spreken we ook wel van het ‘Wilde Oosten’. In deze cursus plaatsen we nieuws uit deze landen in een bredere geopolitieke en historische context.

Topografische kaart met de 15 voormalige Sovjetrepublieken

Autocratie en democratie

Veel van de vijftien voormalige Sovjetlanden kennen autoritaire leiders, aanhoudende corruptie en weinig respect voor mensenrechten en persvrijheid. Toch zijn sommige landen er wel in geslaagd om de *rule of law* en democratie te implementeren, onder meer dankzij de groei van de lokale middenklasse en de *civil society*. Zo zijn de Baltische landen

zelfs toegetreden tot de Europese Unie en hebben ook Oekraïne, Moldavië en Georgië een associatieverdrag met Europa gesloten.

De actuele ontwikkelingen in de voormalige Sovjetrepublieken

Toch lijkt de kans klein dat deze landen ook daadwerkelijk zullen toetreden tot Europa. Naast hun interne instabiliteit ligt dat ook aan de sterk geïntensiveerde assertieve houding van Rusland, die onder meer heeft geleid tot de Russische militaire inval in Oekraïne en de sluipende Russische annexatie van Belarus. In zeven online lessen bespreekt Karel Onwijn wekelijks het nieuws uit de landen van de voormalige Sovjet-Unie. Daarbij werkt hij met de meest uiteenlopende nieuwsbronnen, maar ook cursisten worden gestimuleerd om zelf nieuws in te brengen.

docent:

Karel Onwijn is historicus, publicist en reisleader. Hij reist sinds eind jaren tachtig door de voormalige Sovjetrepublieken en was er jarenlang correspondent voor de Nederlandse en Belgische pers. Hij geeft ook colleges (HU, LU, Radboud) en interculturele trainingen (KIT) over deze landen. Hij schreef diverse boeken, waaronder *Landenreeks Baltische landen*, *Ode aan Oekraïne*, *Standplaats Moskou* en *Dominicusreisgidsen*. Zie ook: zesdecontinent.nl.

cursusdata:

12, 19 en 26 maart; 2, 9, 16 en 23 april 2026 (7)

tijd:

Donderdag, 10:00 – 12:00 uur

locatie:

Live online via Zoom

studiemateriaal:

Tijdens de collegereeks worden wekelijks een aantal artikelen en boekfragmenten digitaal toegestuurd. Ook wordt op prijs gesteld wanneer de cursist het nieuws bijhoudt over de ontwikkelingen in de voormalige Sovjetrepublieken.

cursusgeld:

€ 250

[illegible]

An aerial photograph of Utrecht, Netherlands, featuring the prominent Dom Tower (Domkerk) in the center-right. The city is densely packed with buildings, many with red-tiled roofs. The sky is blue with scattered white and grey clouds. A red rectangular border is overlaid on the image, framing the top right corner and the bottom left corner.

HVO
Utrecht

cursussen
in Utrecht

Oudheidkunde is een wetenschap

Wie afgaat op wat de hedendaagse media onder meer vertellen over de oude wereld, kan daaruit drie dingen opmaken: dat classici nooit vertellen wat ze zelf doen, maar altijd inhaken op andermans actualiteit (in de Oudheid hadden ze ook *fake news*), dat archeologen altijd praten over vondsten (een muntschat) en nooit over het toetsen van hypothesen, en dat oudhistorici de Oudheid reduceren tot een rariteitenkabinet (gladiatoren, gekke keizers). Maar klopt het beeld dat de media over Oudheidkunde schetsen?

Giorgio de Chirico,
De oudheidkundigen
(1927)

Veranderende perspectieven

Het antwoord is: nee. De bestudering van de Oudheid is in de eerste plaats een wetenschap. Er is dus ook weleens echt nieuws. Maar wat is dan de dagelijkse, niet-nieuwswaardige gang van zaken? En hoe wordt er aangekeken tegen de voortdurend veranderende perspectieven en de permanente verwerving van data zoals archeologische vondsten en nieuw ontdekte teksten?

Artificiële intelligentie en bioarcheologie

In vier bijeenkomsten geeft Jona Lendering op die vragen antwoord en besteedt hij daarnaast aandacht aan innovatie. Artificiële intelligentie speelt namelijk ook in de oudheidkundige disciplines een heel belangrijke rol. En

bioarcheologie zorgt ervoor dat classici, archeologen en oudhistorici anders moeten gaan nadenken over de uitleg van andere culturen. Tot slot gaat hij in op de vraag waarom journalisten nooit over het werkelijke nieuws schrijven.

docent:

Drs. Jona Lendering studeerde geschiedenis in Leiden en Oudheidkunde aan de Amsterdamse Vrije Universiteit. Hij nam deel aan opgravingen in Nederland en Griekenland, is de auteur van *Israël verdeeld. Hoe uit een klein koninkrijk twee wereld-godsdiensten ontstonden* (en een dozijn andere boeken) en was in 2004 medeoprichter van Livius.

voorkennis:

Het is voor deze cursus nuttig als u de hoofdlijnen van de oude geschiedenis ongeveer kent.

cursusdata:

3, 10 en 24 februari; 3 maart 2026 (4)

tijd:

Dinsdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Aanbevolen: Jona Lendering, *Oudheidkunde is een wetenschap. En dat mag je ook best eens uitleggen* (2023; Utrecht, Omniboek)

cursusgeld:

€ 150

Een historische kijk op de Krim, Korea en Gaza

Op dit moment maakt de wereld grote geopolitieke veranderingen door. De twee grote oorlogen van dit moment en de spanningen in Azië krijgen extra betekenis als we naar hun historische wortels kijken. Maar omdat in de berichtgeving de actualiteit vaak centraal staat, blijven de diepere oorzaken van dit soort conflicten achterwege.

Vluchteling. Bron:
Nat Archives US

Groter historisch verhaal

Zo komen Poetins claims op Oekraïne en de Krim niet uit de lucht vallen. Een deel van de verklaring is te vinden in de Krimoorlog van 1853-1856, waarin de Russische drang naar expansie, de afkeer van het Westen en het nationalisme een rol spelen. De wijze waarop Netanyahu de strijd tegen Hamas aanpakt, kan niet los worden gezien van de Zesdaagse oorlog van 1967. En ook Kim Jong-uns raketten in de richting van Japan maken

deel uit van een veel groter historisch verhaal dat deels is terug te vinden in de Korea-oorlog van 1950-1953.

In vier bijeenkomsten wordt ingegaan op de historische context van deze drie huidige conflicten. Anne Doedens geeft meer inzicht in de diepere oorzaken van de twee oorlogen en de spanningen in Azië, aan de hand van drie publicaties hierover die hij samen met Liek Mulder heeft geschreven voor 'Oorlogsdossiers'.

docent: Dr. Anne Doedens (1945) was docent nieuwe geschiedenis bij het Nutsseminarium van de Universiteit van Amsterdam en de Vrije Leergangen/Vrije Universiteit. Hij is een van de twee auteurs van de elfdelige reeks *Oorlogsdossiers* (WalburgPers).

cursusdata: 5, 12 en 26 februari; 5 maart 2026 (4)

tijd: Donderdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie: Utrecht Science Park

studiemateriaal: De PowerPointpresentaties worden voor het begin van een college aan de cursisten ter beschikking gesteld. Wie dat wenst kan zich verdiepen in de volgende delen van de reeks oorlogsdossiers: *Frans-Duitse oorlog* (2015), *Krimoorlog* (2018), en *Korea-oorlog* (2019).

cursusgeld: € 150

Nederland toen, nu en in de (nabije) toekomst: een zoektocht in spannende tijden

Wat heeft ons als land gevormd? Welke constanten zijn er? Kunnen we bijvoorbeeld spreken van een typisch Nederlands burgerlijk en commercieel karakter? Wat zijn nu kenmerken van onze samenleving? En hoe zou Nederland er in 2050 uit kunnen uitzien?

Van het onvoorziene ontstaan...

Deze interactieve zesdelige cursus start met het Nederland van toen. Het onvoorziene ontstaan van een Noord-Nederlandse staat en samenleving aan het eind van de zestiende eeuw. Hoe werd in de zeventiende eeuw omgegaan met de massale migratie die toen plaatsvond? Wat kunnen we leren van de omgang met de grote economische en sociaal-culturele veranderingen van rond 1900? En wat is de erfenis van de jaren zestig en zeventig op onder meer sociaal-cultureel en politiek gebied?

...tot verwachtingen voor 2050 en verder

Het 'nu' gaat over de huidige Nederlandse samenleving. Wat zijn de karakteristieken ervan? Welke ontwikkelingen zijn er in maatschappij, media en politiek? Hoe verhouden die zich tot omliggende landen en de mondiale situatie? Voor Nederland in de (nabije) toekomst bespreekt Rein Bijkerk de beelden en verwachtingen voor Nederland in 2050 en daarna. Maar ook 'de toekomst van gisteren' is interessant. Wat waren de toekomstvoorspellingen in de jaren vijftig, zestig en tachtig? Daar is weinig van uitgekomen, maar kunnen we desondanks toch zinvolle uitspraken doen over onze toekomst?

---

docent:

Drs. Rein Bijkerk is politiek- en militair historicus. Hij verzorgt tevens colleges en interactieve sessies over samenleving, media en politiek. Rein Bijkerk heeft een reeks publicaties op zijn naam staan en is onder meer gastdocent aan het Instituut Defensie Leergangen (onderdeel van de Nederlandse Defensie Academie). Daarnaast geeft hij in zijn woonplaats Veenendaal leiding aan een project voor onderwijs-uitvallers van 15 tot en met 23 jaar en is hij bestuurlijk actief. Zie ook www.reinbijkerk.nl.

voorkennis:

Algemene belangstelling voor samenleving, media en politiek alsmede voor Nederlands verleden en toekomst is voldoende.

cursusdata:

2, 9 en 23 februari; 2, 9 en 16 maart 2026 (6)

tijd:

Dinsdag, 13:15 uur – 15:00 uur

locatie:

Utrecht Science Park

cursusgeld:

€ 220

Zelf aan de slag met de Vlaamse Primitieven

De Vlaamse Primitieven, met meesters als Jan van Eyck, Rogier van der Weyden en Hans Memling, floreerden in de dynamische omgeving van het Bourgondische hof. Maar wat zien we als we naar hun werk kijken? Welke verborgen betekenissen zitten er achter de voorstellingen? Ontdek én ervaar het in deze cursus.

Jan van Eyck,
*Madonna met
kanselier Rolin*,
olieverf op paneel,
Louvre ca. 1435.

Kunst, religie en politiek

De schilderijen van de Vlaamse Primitieven getuigen van ongeëvenaard vakmanschap, minutieuze detaillering en verfijnde symboliek. Voor de hertogen van Bourgondië waren die schilderijen niet alleen een uitdrukking van persoonlijke devotie, maar werden ze ook ingezet als krachtig instrument van politieke representatie en culturele macht. Kunst, religie en politiek zijn in deze werken onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Utrecht University ArtLab

Sanne Frequin, Sjors Nab en Daantje Meuwissen laten in zes bijeenkomsten zien hoe deze meesters de visuele cultuur van het Bourgondische rijk vormgaven en daarmee zorgden voor een blijvende impact op de Europese kunstgeschiedenis. Zij doen dat tijdens een excursie waarbij de kunstwerken van dichtbij worden bekeken. Ook delen ze de nieuwste inzichten uit materiaal-technisch onderzoek en bespreken ze de tekentechnieken van de Vlaamse Primitieven. In het Utrecht University ArtLab, tot slot, gaan cursisten zelf aan de slag met materialen en technieken die de Vlaamse Primitieven eeuwen geleden gebruikten.

docenten:

Dr. Sanne Frequin is universitair docent digitale kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht, gespecialiseerd in de middeleeuwen. Ze deelt haar kennis met een breed publiek in programma's als OVT en Verborgen Verleden. Dr. Daantje Meuwissen onderzoekt vroegmoderne schilderkunst, prentkunst en tekenkunst in de Noordelijke Nederlanden. Sjors Nab MA studeerde in 2024 cum laude af aan de Universiteit Utrecht met prijswinnend onderzoek naar een onbekende Vlaamse meester.

cursusdata:

18, 25 maart, 1, 8, 15, 22 april 2026 (6)

tijd:

Woensdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

cursusgeld:

€ 220 + € 30 materiaalkosten + entreeticket museum

Spektakel, revolutie en rede: deel 2

In de revolutionaire achttiende eeuw worden traditie en hiërarchie uitgedaagd. Die dynamiek uit zich ook in de kunsten. In deze cursus staan de rococo en het neo-classicisme centraal. Twee tegengestelde stromingen die onlosmakelijk verbonden zijn met de Verlichting, de periode waarvan geloof in de rede, optimisme en een streven naar tolerantie en vrijheid het uitgangspunt zijn.

La Moretta, Felice Boscaratti, 1780-1790

Deze cursus is eerder in het najaar van 2020 in Utrecht gegeven.

Verfijning en decadentie

Als Lodewijk XIV sterft, trekt de adel vanuit Versailles naar Parijs. Op zoek naar exclusief vermaak veroorzaakt zij een creatieve explosie, die leidt tot de zinnenprikkende rococo. Verliefde lieden bevolken flirtend, feestend, gokkend en gemaskerd de schilderijen van Watteau, Tiepolo en Longhi. Deze decadentie heeft een duistere keerzijde, die zichtbaar is in door giftige make-up weggevreten gezichten, Hogarth's grove satire, Messerschmidts angsten en Goya's macabere geest.

Verheerlijking van de oudheid

Door de Verlichting geïnspireerde archeologische opgravingen leiden tot de bestudering van de oudheid. Welgestelde *grand tourists* laven zich in het Avondland aan de resten van de antieke beschaving. Verheerlijking is het gevolg en de Engelse landadel en Amerikaanse nouveau riche omarmen een streng neoclassicisme. Kathleen Nieuwenhuisen bespreekt in deel 6B van de leergang Kunstgeschiedenis hoe kunstenaars vorm geven aan hun artistieke doelstellingen tijdens de Verlichting.

docent:

Dr. Kathleen Nieuwenhuisen is kunst- en cultuurhistoricus. Zij doceert sinds 2000 kunstgeschiedenis aan verschillende universiteiten en HOVO-instellingen en werd in 2011 genomineerd voor de Onderwijs-prijs van de Universiteit Utrecht. In 2013 heeft zij art+context opgericht, haar bureau voor kunst- en cultuurgeschiedenis (www.artcontext.nl)

voorkennis:

Passieve kennis van het Engels wanneer u de online artikelen en aanbevolen literatuur ook wilt lezen.

cursusdata:

24 februari; 3, 10, 17, 24 en 31 maart; 7 april 2026 (7)

tijd:

Dinsdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Zeer gewenst: E.H. Gombrich (1995/2006), *The Story of Art*, Londen: Phaidon, 16^e en herziene druk (Nederlandse vertaling: *Eeuwige schoonheid*). Online artikelen en de PowerPoints van de colleges (indien geen auteursrechten). Facultatieve literatuurlijst ter verdieping.

cursusgeld:

€ 250

Gender in de klassieke muziek

Als we kijken naar de geschiedenis van de klassieke muziek, dan wordt die al eeuwenlang gedomineerd door mannen. En zelfs in deze tijd komt daar maar heel langzaam verandering in. Dat is jammer want er waren (én zijn) wel degelijk vrouwelijke componisten die meer gehoord zouden moeten worden. Wie waren bijvoorbeeld Francesca Caccini, Barbara Strozzi en Élisabeth Jacquet de la Guerre? En wat hebben zij nagelaten?

In de Barok componeerden vrouwelijke én mannelijke componisten prachtige instrumentale én vocale muziek!

Onbekend maakt onbemind

Het is dus de hoogste tijd om het werk van deze en andere weinig bekende vrouwelijke componisten te beluisteren. Want ook in de periode van Barok, Romantiek en in de 20e eeuw waren er vrouwelijke componisten van wie het werk nauwelijks aandacht kreeg én die ook nu nog sterk onvoldoende te horen zijn in de media. Dat draagt niet bij aan de vooruit-

gang in gendergelijkheid en diversiteit in de wereld van de klassieke muziek.

Verschillen en overeenkomsten

Joop van Velzen laat in vier bijeenkomsten klassieke muziekcomposities horen van zowel vrouwelijke als mannelijke componisten uit de zeventiende eeuw. Kunnen we verschillen ontdekken? Of zijn er juist veel overeenkomsten? Van symfonieën, kamermuziek en opera's tot onder meer koorwerken, allerlei composities komen aan bod. Draagt het werk van vrouwelijke componisten bij aan een completer beeld van de klassieke muziek in de Barokperiode?

---

docent:	Drs. Joop van Velzen, MSc./M.A.
cursusdata:	11 en 25 maart; 22 april; 6 mei 2026 (4)
tijd:	Woensdag, 11:00 – 12:45 uur
locatie:	Utrecht Science Park
studiemateriaal:	Na afloop van elk college ontvangen de cursisten het 'materiaal', bestaande uit pdf-documenten van de presentaties, alle beeld- en geluidsfragmenten én de legenda hiervan.
cursusgeld:	€ 150

Een cultuur-historische kennismaking met Rusland

De wereld ervaart Rusland als een ondoorgrondelijk land. Dat bracht Winston Churchill al in 1939 tot zijn beroemde uitspraak: "Russia is a riddle wrapped in a mystery inside an enigma." Feit is dat Rusland een land van extremen is: het heeft zowel de grootste schrijvers als de meest bloeddorstige leiders in de wereldgeschiedenis voortgebracht.

De Russisch-orthodoxe kerk speelt een belangrijke rol in Rusland

Geen Europa en geen Azië

Ook de Russen zelf lijken moeite te hebben om hun land rationeel te begrijpen. Exemplarisch is de uitspraak van de Russische 19^e-eeuwse dichter Fjodor Tjoettsjev: "Met het verstand kan men Rusland niet vatten, een algemene maat heeft zij niet, in Rusland kan men slechts geloven." Cultuurhistorisch gezien hoort Rusland bij Europa, maar de meeste Russen zien zichzelf niet als Europeanen.

Geografisch gezien ligt het overgrote deel van Rusland in Azië, maar ook met dat werelddeel ervaren de Russen weinig gemene delers.

Valt dit te verklaren door de enorme geografische uitgestrektheid en het barre klimaat, in combinatie met de eeuwenlange tegenstelling tussen volk en elite? Ontdek het in de uitgebreide kennismaking met de politieke en culturele geschiedenis van dit land. In deze zevendelige cursus bespreekt Karel Onwijn daarnaast ook de huidige ontwikkelingen en is er aandacht voor de Russische literatuur, film en muziek.

Deze cursus is eerder in 2021 in Utrecht gegeven.

---

docent:

Karel Onwijn is historicus, publicist en reisleader. Hij reist sinds eind jaren tachtig door de voormalige Sovjetrepublieken en was er jarenlang correspondent voor de Nederlandse en Belgische pers. Hij geeft ook colleges (HU, LU, Radboud) en interculturele trainingen (KIT) over deze landen. Hij schreef diverse boeken, waaronder *Landenreeks Baltische landen*, *Ode aan Oekraïne*, *Standplaats Moskou* en *Dominicusreisgidsen*. Zie ook: zesdecontinent.nl.

cursusdata:

10, 17, 24 en 31 maart; 7, 14 en 21 april 2026 (7)

tijd:

Dinsdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Tijdens de collegereeks wordt wekelijks een aantal artikelen en boekfragmenten digitaal toegestuurd.

cursusgeld:

€ 250

Koude Oorlog 2.0 en Zuidoost-Azië

De Koude Oorlog uit de vorige eeuw staat in Zuidoost Azië nog in het collectieve geheugen gegrift. En nu, vijftig jaar na afloop van de Vietnamoorlog, is Zuidoost-Azië opnieuw een arena van een door mondiale grootmachten ontketende Nieuwe Koude Oorlog. Wat waren de ontwikkelingen in de nasleep van de 'Oude' Koude Oorlog? Is de regio in de Nieuwe Koude Oorlog speelbal of in staat tot tegenmacht?

Burgerprotest
tegen Trumps
bejegening van
ASEAN landen

Andere spelers, andere context

Ditmaal zijn de Verenigde Staten en China de hoofdrolspelers en is systeemconcurrentie de kern. Ook de context verschilt: het geostrategisch belang van de regio, de mondiale en regionale (Indo-Pacifische) machtsarchitectuur, militaire conflicten in Oost-Europa en het Midden-Oosten, en de-globalisering. De Nieuwe Koude Oorlog wordt uitgevochten met andere en, sinds Trump opnieuw president is, verharde wapens.

Cursus en/of studiereis

Leo van Grunsven geeft in zes colleges inzicht in het actuele machtsspel van de grootmachten in Zuidoost-Azië. Welke sporen worden deze keer in de regio getrokken? Hoe vinden landen hun weg, beïnvloed door historische banden en de heersende regimes? Welke kant kiest de bevolking? En wat zijn mogelijke gevolgen voor de positie van de regio, voor de Indo-Pacific en de wereld? Aansluitend aan deze cursus wordt een studiereis naar Vietnam aangeboden.

---

docent:	Dr. Leo van Grunsven is voormalig hoofddocent geografie en economie van Zuidoost- en Oost-Azië aan de Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht.	
cursusdata:	3, 10, 17, 24 en 31 maart; 7 april 2026 (6)	
tijd:	Dinsdag, 13:15 – 15:00 uur	
locatie:	Utrecht Science Park	
studiemateriaal:	Aanbevolen: Thomas Parks (2023), <i>Southeast Asia's Multipolar Future. Averting a New Cold War</i> . London: Bloomsbury Academic.	
cursusgeld:	€ 220	

Rechten en plichten rond het levenseinde

De mens leeft in het besef van zijn sterfelijkheid. Dat dwingt ons tot het maken van keuzes rondom ons levenseinde. Bij uitzichtloos en ondraaglijk lijden is een verzoek om euthanasie mogelijk. Maar hoe functioneert de huidige euthanasiewet? Wat is de betekenis van palliatieve zorg? En wat zijn nu eigenlijk onze rechten en plichten rondom ons levenseinde?

Omvang en beperking van zelfbeschikking

Nadenken over een goede dood, de dood en het leven na de dood is voor velen niet eenvoudig. Zelfs als je al weet wat je zou willen, want wat is de omvang en beperking van zelfbeschikking? Wat krijgt voorrang: de algemene bescherming van het leven? Of de betekenis van het leven voor het individu? Wanneer is een leven voltooid? Hoe zit het met

dementie? Of in de psychiatrie? En wat is de diversiteit in de regelgeving voor euthanasie in andere landen?

Ton Vink laat deze vragen in de achtdelige cursus aan bod komen. Ook bespreekt hij actuele juridische ontwikkelingen, zoals de zaak-Heringa, de vervolging van een arts vanwege euthanasie bij gevorderde dementie en de Coöperatie Laatste Wil. Welke keuzes staan er nu werkelijk open aan het eind van ons leven?

---

docent:

Dr. Ton Vink is filosoof. Hij is zowel theoretisch (in de vorm van publicaties) als praktisch (in de vorm van begeleiding) betrokken in de discussie rond een zelf beschikt levenseinde. In 2025 verscheen zijn nieuwste boek bij uitgeverij Damon: *Over de Grens van het Leven. Ethiek, rechten en plichten in het euthanasiedebat*.

cursusdata:

26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart; 2, 9 en 16 april 2026 (8)

tijd:

Donderdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Op de website van de docent www.ninewells.nl is onder 'recente publicaties' literatuur ter eventuele voorbereiding beschikbaar.

cursusgeld:

€ 280

Grip op de wereld in acht boeken

Net als in de schilderkunst en architectuur kent ook de literatuur verschillende stromingen. We bevinden ons nu in de overgang van het postmodernisme naar het metamodernisme. Maar wat betekent dat voor de boeken die we lezen? Maakt kennis over deze stromingen de leeservaring rijker?

Postmodernisme

Aan de hand van acht invloedrijke romans uit de 20^e en 21^e eeuw analyseren we de evolutie van de hedendaagse Engelstalige literatuur. Hoe sloten Kurt Vonneguts *Slachthuis 5*, Don DeLillo's *Witte Ruis*, Julian Barnes' *Engeland, Engeland* en Jeanette Wintersons *Op het Lichaam Geschreven* aan bij de naoorlogse, door commercie en media gedomineerde wereld? En waarom omarmden deze postmoderne schrijvers ironie, fragmentatie en intertekstualiteit?

Metamodernisme

Voor het metamodernisme verkennen we Jonathan Safran Foers *Extreem Luid & Ongelooflijk Dichtbij*, Jennifer Egans *Bezoek van de Knokploeg*, Susanna Clarkes *Piranesi* en Jenny Offills *Weersverwachting*. Hoe zoeken deze auteurs, vanaf eind jaren negentig, opnieuw naar oprechtheid, emotie en verbinding, zonder het kritische en speelse van het postmodernisme los te laten? Peter van Ewijk volgt in acht bijeenkomsten de evolutie van ironie naar oprechtheid. Wat zegt deze verschuiving over hoe we tegenwoordig onze werkelijkheid ervaren? En hoe kunnen we als lezers grip krijgen op een chaotische wereld?

---

docent:	Dr. Peter van Ewijk, historicus, theaterwetenschapper, Engelse en Nederlandse Taal- en Letterkundige en cabaretier. Doctor in de Engelse literatuur.
cursusdata:	12 en 26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart; 9 en 16 april 2026 (8)
tijd:	Donderdag, 15:15 – 17:00 uur
locatie:	Utrecht Science Park
Studiemateriaal:	De colleges worden in het Nederlands gegeven en de romans mogen in vertaling worden gelezen. Het wordt aanbevolen om de romans vooraf te hebben gelezen, maar het is niet verplicht.
cursusgeld:	€ 280

Actueel Amerika

In de Verenigde Staten volgen ontwikkelingen elkaar in hoog tempo op, zowel in het binnenland als in de relaties met het buitenland. Snelle veranderingen in politieke maatregelen en verhoudingen, (spoed)uitspraken van het Amerikaanse *Supreme Court* en veiligheidsdreigingen wereldwijd. Er zijn zorgen én er klinkt gejuich. In zowel binnen- als buitenland. Hoe staat Amerika ervoor?

Uitspraken *Supreme Court* en de geopolitieke situatie

Tanja Groenendijk-de Vos introduceert in deze zesdelige cursus verschillende deskundigen die hun kijk geven op de gebeurtenissen en actuele situatie in het politiek verdeelde land. Zelf bespreekt ze de recente uitspraken van het Amerikaanse *Supreme Court*. Laurien Crump belicht, als specialist multilaterale diplomatie, de geopolitieke situatie tussen Europa, Rusland

en de Verenigde Staten. En Ton Nijhuis zoomt in op de veranderde relatie van Duitsland met Amerika.

Polarisatie en protestliteratuur

Verder spreekt Paul van Hooft, onderzoeksleider nucleaire afschrikking, over nucleaire veiligheid in de Verenigde Staten en tussen de VS en Europa. Amerika-correspondent Casper Thomas vertelt over de polarisatie, ongelijkheid en politieke verlamming in de VS. Wat betekent dat voor democratieën in de rest van de wereld? En onderzoeker Berit Brink gaat in haar college dieper in op de rol van hedendaagse Amerikaanse literatuur als vorm van protest.

docenten: Tanja Groenendijk-de Vos MA, Amerikanist; Casper Thomas MA, journalist Financieel Dagblad en redacteur *De Groene Amsterdammer*; dr. Laurien Crump, onderzoeker en commentator; dr. Paul van Hooft, onderzoeksleider nucleaire afschrikking; prof. dr. Ruth Oldenziel, hoogleraar History of Technology US/EU; dr. Berit Brink, assistant professor Engelstalige Literatuur; prof. dr. Ton Nijhuis, hoogleraar Duitslandstudies UvA.

voorkennis: In de colleges worden korte Engelstalige videofragmenten getoond zonder ondertiteling, die door de docent worden geduid. Passieve kennis van Engels is aanbevolen.

cursusdata: 6, 13 en 27 februari; 6, 13 en 20 maart 2026 (6)

tijd: Vrijdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie: Utrecht Science Park

cursusgeld: € 220

Hoe weerbaar is de Duitse democratie?

Dreigt het democratische politieke model het onderspit te delven? Wereldwijd zijn er inmiddels meer autocratieën dan democratieën. Ook in een aantal Europese landen hebben autocratische regimes vaste voet aan de grond gekregen. Andere Europese landen, zoals Duitsland, bevinden zich in de gevarenzone. Hoe groot is de democratische weerbaarheid van dit machtigste land van Europa?

Gevaaren die de democratie bedreigen

De meeste Europese staten hebben nog altijd het democratisch politiek model, maar er wordt wel gewezen op gevaren die de democratie bedreigen. Van buitenaf ontstaan die door de internationale economische en geopolitieke spanningen. Van binnenuit komen de gevaren door krachten die het niet zo nauw nemen met de uitgangspunten van de democratische rechtstaat. We zien deze ontwikkelingen in ons land, maar ook in Duitsland.

Niet alleen een Duitse kwestie

De vraag hoe ons buurland met deze bedreigingen omgaat, is niet alleen een Duitse kwestie. Vanwege haar machtige economische en (geo)politieke positie is de weerbaarheid van de Duitse democratie uiterst relevant voor alle Europese democratieën. Henk Letschert schetst in vijf colleges de politieke systemen die Duitsland sinds 1800 heeft gekend, hij analyseert de sterktes en zwaktes van de huidige politieke en juridische instituties, beschouwt de opkomst van het rechtsextremisme en werpt ten slotte een blik in de toekomst.

docent: Drs. Henk Letschert, politicoloog Internationale Betrekkingen met brede beroepservaring in de Europese Unie. Voormalig mediator en oud-politicus op gemeentelijk en provinciaal niveau; docent aan diverse onderwijsinstellingen; auteur van boeken over de Duitse Europese politiek in de afgelopen twee eeuwen en over het Duitse politieke democratische systeem.

cursusdata: 3, 10 en 24 februari; 3 en 10 maart 2026 (5)

tijd: Dinsdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie: Utrecht Science Park

studiemateriaal: Voor deze cursus is het boek H. Letschert (2025), *Duitsland, een weerbare democratie?* Uitgeverij Doornwater, Obdam, aanbevolen. Daarnaast kunt u een aantal interessante websites bekijken: www.duitslandinstituut.nl en www.bpb.de (Duits).

cursusgeld: € 185

Medische specialisten over ontwikkelingen in hun vakgebied

Wat zijn de nieuwste mogelijkheden voor behandeling? En wat zijn recente inzichten in diagnostiek? In deze cursus geven vooraanstaande onderzoekers en klinici van het UMC Utrecht een uniek kijkje achter de schermen van de medische wetenschap, waar praktijk en onderzoek elkaar versterken. Tot welke vooruitgang leidt dat in de zorg?

Nieuwe inzichten verbinden met dagelijkse praktijk

Ronald Bleys introduceert in vijf colleges verschillende topspecialisten uit uiteenlopende disciplines. Zo gaat patholoog Marijke van Dijk in op de recente vooruitgang in de diagnostiek van tumoren en wat dit betekent voor de behandeling in de kliniek. Daarbij richt zij zich speciaal op het melanoom. Psychiater Jim van Os, internationaal bekend om zijn vernieuwende blik, laat zien hoe de psychiatrie zich ontwikkelt en hoe nieuwe inzichten direct kunnen worden verbonden met de

dagelijkse praktijk en de zorg voor patiënten.

Onderzoek oorzaken ALS

Kinderchirurg Stefaan Tytgat vertelt over de wereld van baby's die zonder slokdarm ter wereld komen. Welke behandelingsmogelijkheden zijn vandaag de dag beschikbaar? Tot slot vertelt neuroloog Jan Veldink over zijn baanbrekende onderzoek naar de oorzaken van ALS en de weg van genetische ontdekking naar effectieve gentherapie. Welke uitdagingen moeten daarbij nog worden overwonnen?

---

docenten:	Prof. dr. Ronald Bleys, hoogleraar Klinische Anatomie en prof. dr. Dop Bär, oud-opleidingsdirecteur Biomedische wetenschappen, gezamenlijk coördinator van deze cursus; prof. dr. Marijke van Dijk, patholoog; prof. dr. Jim van Os, psychiater; dr. Stefaan Tytgat, kinderchirurg; prof. dr. Jan Veldink, neuroloog. Alle docenten zijn verbonden aan het UMC Utrecht.
cursusdata:	4, 11, 18, 25 maart en 1 april 2026 (5)
tijd:	Woensdag, 15:15 – 17:00 uur
locatie:	Utrecht Science Park / UMC Utrecht
studiemateriaal:	Handouts van de colleges worden na afloop digitaal toegestuurd.
cursusgeld:	€ 185

Ontdek de kwantumwereld

Rond 1900 werd gedacht dat de natuurkunde zo goed als voltooid was. De wetten van Newton voor de mechanica en die van Maxwell voor het elektromagnetisme leken toereikend om de wereld om ons heen te verklaren. Maar niets is minder waar. Er valt nog genoeg te ontdekken.

De structuur van een waterstof-atoom. (Berndthaller, Creative Commons)

Andere wetten

Zo zijn er verschijnselen die hardnekkig niet binnen het klassieke kader passen, zoals: waarom kent uitgezonden licht van een stof slechts enkele, zeer specifieke golflengten? Waarom klopt de soortelijke warmte van sommige stoffen niet met de voorspellingen? En hoe zit het met de chemie? Waarom heeft het periodiek systeem juist deze structuur? Voor de wereld van het (zeer) kleine gelden fundamenteel andere wetten.

In deze achtdelige cursus vormen de spectraallijnen van waterstof de rode draad. Harm van der Lek volgt de weg van Balmers empirische formule, via Bohrs atoommodel, naar Schrödingers golfvergelijking. Hij kijkt naar de historische ontwikkeling, inclusief de grillige maar vaak briljante denkstappen van de hoofdrolspelers. Dynamische verschijnselen, zoals verstrooiing, komen aan bod en ook de vreemde en fascinerende kanten van de kwantumfysica: het onzekerheidsprincipe en de golf-deeltje-dualiteit. Tot slot is er aandacht voor de speciale relativiteitstheorie: de vergelijking van Dirac. Dit werpt een nieuw licht op het geheimzinnige begrip spin.

docent:

Dr. H. van der Lek is een gepassioneerd beoefenaar van de theoretische natuurkunde. Hij is gepromoveerd op een onderwerp uit de topologie en differentiaalmeetkunde en staat erom bekend moeilijke materie helder, met concrete voorbeelden, te kunnen uitleggen.

voorkennis:

Kennis en vaardigheid met wiskunde is vereist: Differentiaalrekening, goniometrie en complexe getallen en lineaire algebra (vectoren). Enige kennis van klassieke natuurkunde en speciale relativiteitstheorie. Er is een document beschikbaar met gedetailleerde beschrijving van de benodigde voorkennis.

cursusdata:

26 maart; 2, 9, 16 en 23 april; 7, 14 en 21 mei 2026 (8)

tijd:

Donderdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

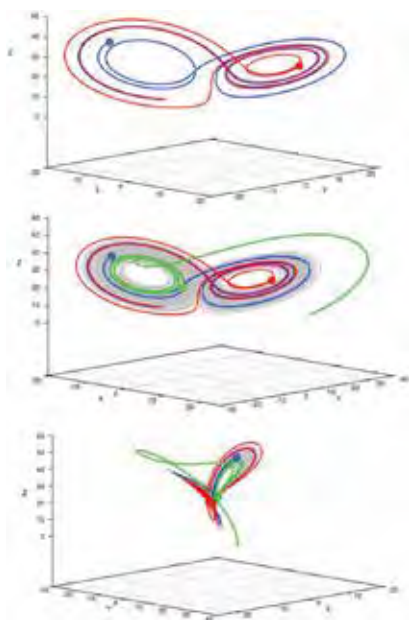
Zeer gewenst: Dr. H. van der Lek (2020), *Spectrum van waterstof, Kwanta*. Hilversum: Vdlek.nl. www.boekenbestellen.nl.

cursusgeld:

€ 280

Weerkunde: de chaostheorie

De chaostheorie houdt in dat sommige processen om ons heen zich willekeurig lijken te gedragen, ook als ze helemaal niet willekeurig zijn. Het weer is een voorbeeld van zo'n chaotisch systeem, maar ook het klimaat, de aandelenkoersen, filevorming, de vliegroute van een zwerm vogels en de groei van dierenpopulaties zijn zogeheten dynamische systemen met chaotisch gedrag. Maar wat kunnen we met die chaostheorie?

De vlinder van Lorenz

Instabiele differentiaalvergelijkingen

Edward Lorenz toonde al in 1950 aan dat gekoppelde differentiaalvergelijkingen instabiel kunnen zijn. Dat betekent dat fouten in numerieke berekeningen in de tijd steeds groter worden. Als de temperatuur bijvoorbeeld vandaag $0,1^\circ\text{C}$ verkeerd wordt gemeten, is de afwijking van de weersvoorspelling voor morgen al $0,5^\circ\text{C}$. Over een week zitten we er $3,1^\circ\text{C}$ naast en voor twee weken is geen zinvolle voorspelling meer te doen.

In de achtdelige cursus kijkt Rob Groenland naar talrijke voorbeelden uit ons dagelijks leven. Hij duikt in de meteorologie, allerlei evenwichtspatronen in dynamische weersystemen en natuurlijk de chaostheorie. Hoe zit het met de voorspellingen die we maken over chaotische systemen? En klopt de bewering dat hoe slim we als mensheid ook zijn, we simpelweg niet alles kunnen voorspellen?

Deze cursus is eerder in het najaar van 2021 in Utrecht gegeven.

---

docent:

Drs. Rob Groenland studeerde meteorologie en fysische oceanografie aan de Universiteit Utrecht. Groenland is werkzaam op het KNMI als vakdocent en meteoroloog.

voorkennis:

Bèta-achtergrond: havo of vwo met wiskunde B en natuurkunde.

cursusdata:

4, 11 en 25 februari; 4, 11, 18 en 25 maart; 1 april 2026 (8)

tijd:

Woensdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Aanbevolen: Broer, H. e.a. (2003). *Chaostheorie, het einde van de voorspelbaarheid?* Serie: Epsilon uitgaven. Lesmateriaal zal verder door de docent wekelijks worden verstrekt.

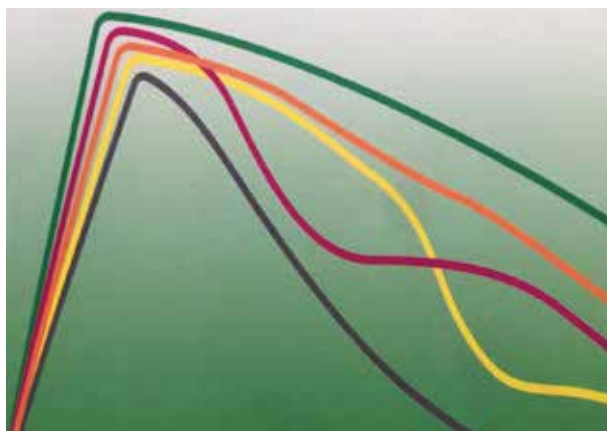
cursusgeld:

€ 280

Ouder worden in beweging

Ouder worden. We zijn er goed in. Onze levensverwachting neemt toe, we worden gezonder ouder en het einde van die toename is nog niet in zicht. Maar ouder worden is meer dan alleen een toename van levensverwachting. Het is één van de fases van de levenscyclus. Wat gebeurt er nu allemaal bij het ouder worden?

De levenscyclus:
groei en
ontwikkeling,
vita maxima en
ouderen worden

Na de *vita maxima*

Rond de leeftijd van 25–35 jaar bereikt het lichaam vaak zijn fysiologische hoogtepunt, ook wel de ‘vita maxima’ genoemd. Daarna begint geleidelijk het proces van de veroudering. We zien veranderingen in het uiterlijk, van de huid, de lichaamshouding en bij het bewegen. Deze veranderingen worden met het stijgen van de leeftijd steeds nadrukkelijker zichtbaar.

Hugo Masselink start de zesdelige cursus met een algemene inleiding op de fasen van de levenscyclus en richt zich daarbij vooral op de fase van het ouder worden. Daarna komen de zichtbare veranderingen aan bod, waarbij een aantal orgaanstelsels een rol speelt. Denk hierbij aan de huid, het zenuwstelsel, het bewegingsapparaat, het gezichtsvermogen en het gehoor. Eerst wordt de bouw en functie van deze stelsels besproken en vervolgens wordt gekeken naar de veranderingen die zich daarin voordoen bij het stijgen van de leeftijd.

docent:

Drs. Hugo Masselink is na zijn studie biologie afgestudeerd als basisarts. Hij heeft lesgegeven binnen het hbo aan toekomstig verpleegkundigen en is in diverse instellingen binnen de intramurale ouderenzorg werkzaam geweest als onderzoeker, beleidsadviseur en kwaliteitsfunctionaris.

cursusdata:

4, 11 en 25 februari; 4, 11 en 18 maart 2026 (6)

tijd:

Woensdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Deze cursus kan zonder studiemateriaal gevolgd worden. De cursus maakt gebruik van veel beeldmateriaal, dat niet ter beschikking gesteld wordt i.v.m. auteursrechtelijke kwesties. Vragen en discussie tijdens de bijeenkomsten worden zeer op prijs gesteld. Voor verdere verdieping is *Inleiding in de gerontologie en geriatrie* onder redactie van M. Visser, uitgeverij BSL te overwegen.

cursusgeld:

€ 220

De vrije wil bestaat (niet)

Als we sommige neurowetenschappers mogen geloven hebben we geen vrije wil. Toch hangt ons oordeel over anderen vaak af van de vraag of ze iets uit vrije wil doen. Of we wel of geen vrije wil hebben heeft impact op hoe we denken over aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid. De vraag naar de vrije wil is daarom geen vrijblijvende vraag.

Ontkennen of bevestigen?

Voordat we het bestaan van de vrije wil willen ontkennen of bevestigen, moeten we goed weten waar het over gaat. En als iemand anders het bestaan ervan ontkent is het wel handig om te weten wát er precies ontkend wordt en op grond waarvan. Wat zeggen filosofen als Augustinus, David Hume, Daniel Dennett én neurowetenschapper Victor Lamme over vrije wil? En hoe kijkt, als contrast, het boeddhisme daarnaar?

In het laatste deel van de leergang *Philosophy of Mind* onderzoekt Robert Keurntjes in acht colleges waar de vraag naar de vrije wil überhaupt vandaan komt. Wat wordt er met 'vrije wil' bedoeld? En op grond waarvan pleiten mensen voor of tegen het bestaan van de vrije wil? Tot slot, durven we aan het einde van de cursus een conclusie te trekken?

docent:

Robert Keurntjes MA studeerde filosofie met als specialisatie cognitiefilosofie (*philosophy of mind*) en verdiepte zich grondig in boeddhistische filosofie en psychologie. Hij combineert westerse en oosterse filosofie in relatie tot hedendaagse vragen.

cursusdata:

2, 9 en 23 februari; 2, 9, 16, 23 en 30 maart 2026 (8)

tijd:

Maandag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Relevante teksten (waarvan enkele in het Engels) worden digitaal beschikbaar gesteld.

cursusgeld:

€ 280

Ontdek de filosofen die onze wereld hebben veranderd

Hoe is sinds 1800 ons beeld van de mens, de wetenschap en de samenleving zo radicaal veranderd? Welke ideeën hebben onze moderne wereld gevormd? Welke filosofen hebben daarin een belangrijke rol gespeeld en op wat voor manier?

Deze afbeelding uit een boek van Camille Flammarion (1888) geeft commentaar op een belangrijke filosofisch-wetenschappelijke ervaring in de 19^e eeuw: bestaande wereldbeelden worden onderuit gehaald, en de positie van de mens in het universum wordt op een andere manier ervaren.

Idealisme, kritiek en vernieuwing

Kant, bijvoorbeeld, is de filosoof die een ware revolutie ontkende door filosofie tot fundament van alle wetenschappen te maken. Zijn vernieuwende visie legde de basis voor een compleet nieuwe manier van denken. Daarna volgen Fichte, Hegel en Schelling, de grootheden van het Duits idealisme. Hun indrukwekkende systemen om de wereld te begrijpen, zetten de toon voor een nieuwe tijd. Maar het blijft niet bij idealisme. Er was ook scherpe kritiek en vernieuwende ideeën van Kierkegaard, Marx en Engels. En

van Nietzsche, die misschien wel de meest radicale denker was van allemaal.

Nieuwe stromingen

In de 20^e eeuw opent zich een wereld van nieuwe stromingen: fenomenologie bij Husserl en Heidegger, analytische filosofie die zich richt op logica en wetenschap, en taalfilosofie bij Wittgenstein en Derrida. In acht colleges laat Paul Ziche zien hoe filosofen onze manier van denken, leven en samenleven door de tijd heen hebben gevormd. Zij legden daarmee de basis voor alles wat we vandaag vanzelfsprekend vinden.

Deze cursus is eerder in het najaar van 2019 in Utrecht gegeven.

docent:

Prof. dr. P.G. Ziche, hoogleraar Geschiedenis van de moderne filosofie, Universiteit Utrecht. Paul studeerde filosofie met, als bijvakken, natuurkunde en psychologie in München en Oxford, en heeft gewerkt zowel op het gebied van de wetenschapsgeschiedenis als ook in het onderzoek over de filosofie van het Duitse idealisme. Sinds 2008 is hij werkzaam aan de UU in het departement Filosofie en Religiewetenschap, en sinds 2023 is hij ook de directeur van het "Descartes Centre for the History and Philosophy of the Sciences and Humanities".

cursusdata:

16, 23 en 30 maart; 13 en 20 april; 4, 11 en 18 mei 2026 (8)

tijd:

Maandag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Wij zullen primaire teksten lezen en bespreken, maar voor alle auteurs en thema's zullen ook toegankelijke inleidende teksten beschikbaar worden gesteld. Alle teksten worden in de vorm van een (digitale) reader beschikbaar gemaakt.

cursusgeld:

€ 280

Vriendschap en vijandschap in de politiek

De afgelopen decennia dachten velen in Europa en de Verenigde Staten dat de tijd van de politieke vijandschappen tussen staten, met (burger)oorlogen tot gevolg, voorbij was. Met de val van de muur in 1989 was het 'einde van de geschiedenis' bereikt, stelde filosoof Francis Fukuyama. De vreedzame westerse liberale democratie zou volgens hem de ultieme vorm van openbaar bestuur blijken te zijn. Maar waar is nu die politieke vriendschap?

Van vrijheid naar veiligheid

Vijfendertig jaar na de Koude Oorlog verkeert de liberale democratie namelijk zelf in zwaar weer. Op Europees grondgebied zijn er al diverse oorlogen geweest en na de terugtrekkende bewegingen van de VS is Europa zich momenteel in hoog tempo opnieuw aan het bewapenen. Niet vrijheid, maar veiligheid is vandaag het nieuwe sleutelwoord.

Een spiegel voorhouden

Dit alles roept fundamentele vragen op over het fenomeen vijandschap, vooral politieke vijandschap. Is het streven naar een wereld zonder politieke vijandschap tussen naties, staten en volkeren onrealistisch en eerder een vorm van wensdenken? Zeker is dat verreweg het grootste deel van de mensen liever vrede, samenwerking en vriendschap wil dan vijandschap en oorlog. Maar waarom gaat het dan toch steeds mis? In acht colleges bespreekt Theo de Wit politieke vriendschap en vijandschap en houdt hij ons een spiegel voor.

---

docent:

Prof. dr. Theo de Wit is emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg. Zijn vakgebieden zijn sociale en politieke filosofie, in het bijzonder kwesties rond politiek en religie, democratie, soevereiniteit en politieke vriendschap en vijandschap.

cursusdata:

4, 11 en 25 februari; 4, 11, 18 en 25 maart; 1 april 2026 (8)

tijd:

Woensdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

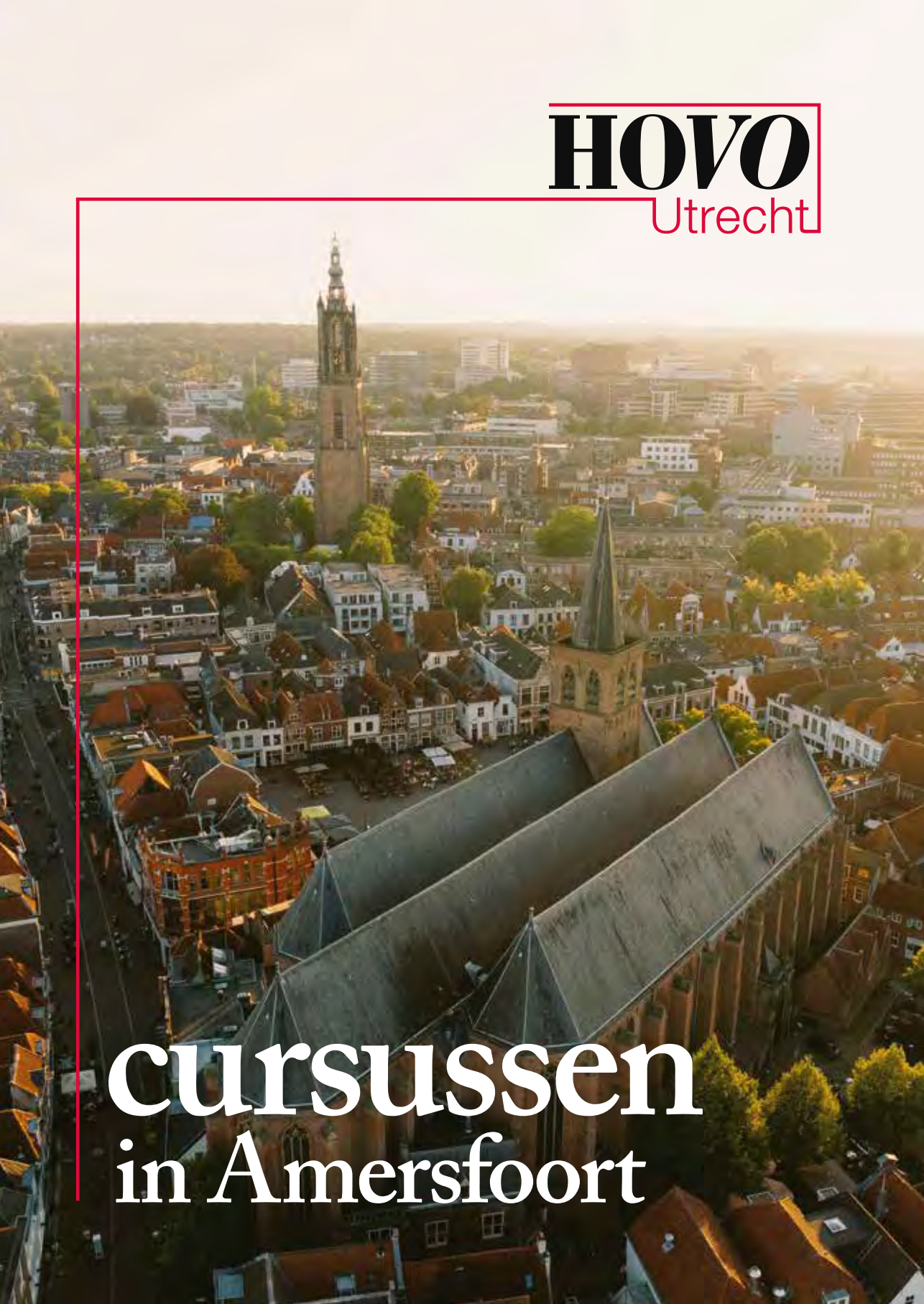
Utrecht Science Park

studiemateriaal:

Het cursusmateriaal (een aantal artikelen) wordt via e-mail aan de cursisten verstrekt.

cursusgeld:

€ 280

Hovo
Utrecht

cursussen
in Amersfoort

Amersfoort in de late middeleeuwen

Hoe was het leven in Amersfoort in de vijftiende en zestiende eeuw? Welke speciale gebeurtenissen vonden er plaats? Veel informatie over de Keistad uit die tijd is verloren gegaan, maar gelukkig zijn er ook teksten bewaard gebleven. Wat vertellen die ons over het Amersfoort van toen?

De vondst van het miraculeuze Mariabeeldje (Oud Katholieke Sint-Georgiuskerk Amersfoort).

Mirakelboek

In de winter van 1444-1445 werd uit de stadsgracht van Amersfoort een pijpvaard Mariabeeldje onder het ijs vandaan gehaald. Bij dat beeld vonden in ruim honderd jaar meer dan vijfhonderd wonderen plaats die werden opgetekend in een Mirakelboek. Het oorspronkelijke boek is in de loop van de tijd verloren gegaan, maar er zijn vroeg-zeventiende-eeuwse kopieën bewaard gebleven. Ook een bron van informatie over Amersfoort is het ambtelijk dagboek van een burgemeester over wat er in 1555 en 1556 in zijn stad plaatsvond.

Nog meer handschriften

De Koninklijke Bibliotheek in Brussel bezit een 15^e-eeuws handschrift met heiligenlevens uit het Sint-Aagtenconvent in Amersfoort. Dit geeft ons een beeld van het leven van de zusters. En in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag is onder

meer een handschrift te vinden over wat te doen als een zuster op sterven ligt. In zes colleges duikt Ludo Jongen in delen van deze en andere bewaard gebleven Amersfoortse handschriften.

---

docent:

Dr. Ludo Jongen was tot zijn pensionering (2013) als docent Middel-nederlandse letterkunde verbonden aan de Universiteit Leiden. In voorgaande jaren gaf hij bij de HOVO cursussen over Heiligenlevens, Koning Arthur en de vertellende mens in de middeleeuwen.

cursusdata:

5, 12 en 26 februari; 5, 12 en 19 maart 2026 (6)

tijd:

Donderdag, 11:00 – 12:45 uur

locatie:

Hogeschool Utrecht Amersfoort

studiemateriaal:

Wekelijks worden aan de deelnemers enkele teksten toegestuurd, per e-mail.

cursusgeld:

€ 220

Vier bijzondere culturele vrouwen

Elk jaar zet Lisette le Blanc de schijnwerpers op vier bijzondere culturele vrouwen. In vier bijeenkomsten krijgen deze levens een podium, ieder met een eigen verhaal.

Forms 1936,
Paule Vézelay

Louise d'Orléans en Paule Vézelay

Ontdek eerst het rijke erfgoed dat Louise d'Orléans, prinses van Frankrijk en koningin van België (1812-1850), heeft nagelaten. Een fascinerende geschiedenis van een vorstin met een buitengewoon lot. De tweede bijzondere vrouw is Paule Vézelay (1892-1984). Zij werkte eerst figuratief en ontwikkelde in Parijs een abstracte stijl. Vézelay ging om met mensen als Picasso, Matisse en Sophie Taeuber-Arp. In 1929 ontmoette ze

de surrealistische kunstenaar André Masson en werkte intensief met hem samen.

Helen Frankenthaler en Suzanne Perlman

Helen Frankenthaler (1928-2011) was een belangrijke vertegenwoordigster van het Abstract Expressionisme en Colourfield Painting. Ze experimenteerde in haar werk met veel verschillende materialen en ontving de hoogste onderscheiding voor kunstenaars in Amerika. En Suzanne Perlman (1922-2020), tot slot, is bekend vanwege haar expressionistische portretten en landschappen. Geboren in Boedapest vestigde ze zich met haar Nederlandse man in Willemstad. Perlman was vooral geïnteresseerd in het dagelijks leven van mensen en schilderde vanuit haar gevoel en compassie met haar omgeving. Over deze bijzondere kunstenaar is een tentoonstelling te zien in museum Singer Laren.

docent:	Drs. Lisette le Blanc studeerde kunstgeschiedenis en archeologie aan de Universiteit Utrecht. Van 1985 tot 2025 was zij werkzaam in de museale sector als conservator, naast haar freelance werk als docente.
cursusdata:	11, 18 en 25 maart; 1 april 2026 (4)
tijd:	Woensdag, 13:15 – 15:00 uur
locatie:	Hogeschool Utrecht Amersfoort
studiemateriaal:	De docente neemt literatuur mee ter inzage.
cursusgeld:	€ 150

De taal van steen

Bouwkunst is kunst met een doel: een gebouw moet bruikbaar zijn. Toch verschillen de dromen van architecten (en opdrachtgevers) vaak met de daadwerkelijke bouw. Geregeld moet een bouwvisioen uit praktische overwegingen worden bijgesteld. Maar soms worden visioenen wel vertaald in steen.

Barcelona,
Sagrada Família,
gewelf van het
schip. Bron: Wiki
Commons

Bepalende architectuur

Als het oorspronkelijke idee wordt uitgevoerd, gaat het niet alleen om het resultaat. Vaak zien we ook een grootse visie, die het gezicht van de architectuur voor decennia en zelfs eeuwen kan bepalen. Aan de hand van grote bouwmeesters en bouwheren belichten we cruciale momenten in de geschiedenis van het bouwen. Momenten die

een omslag betekenden in de kijk op bouwen en die de reflectie zijn van grote veranderingen in de cultuurgeschiedenis. Want ook bouwkunst is een afgeleide van maatschappelijk denken en ontwikkeling.

Stadswandeling

Samen met Pim Brinkman kijken we daarom niet alleen naar gebouwen in materiële en artistieke hoedanigheid, maar vooral ook naar de cultuur-historische achtergronden in zowel filosofisch, historisch als economisch opzicht. Bepalende bouwvormen, en soms ook hun achterliggende gedachten, zijn niet alleen zichtbaar in grootse monumenten, ze hebben ook hun reflecties in het alledaagse stadsbeeld. Dat zien we bijvoorbeeld in Gouda, waar we deze zevendelige cursus met een stadswandeling afsluiten.

---

docent:	Dr. Pim Brinkman werkte o.a. bij de Universiteit Leiden en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (nu RCE). Hij was lector Onderzoek en Restauratie Erfgoed.	
cursusdata:	6, 13, 20 en 27 maart; 10, 17 en 24 april 2026 (7)	
tijd:	Vrijdag, 13:30 – 15:30 uur	
locatie:	Hogeschool Utrecht Amersfoort	
studiemateriaal:	Studiemateriaal wordt in de vorm van een hand-out vooraf aan iedere cursusochtend toegestuurd.	
cursusgeld:	€ 250	

Het manipuleren van leven met (bio)technologie

In het tweede deel van de leergang Celbiologie gaat het om DNA/RNA, stamcellen, het afweersysteem en het zenuwstelsel. En dan vooral over de manieren waarop we in staat zijn in te grijpen in deze systemen. Wat kunnen we? Wat betekent dat? En geeft het ons nieuwe inzichten in en over het leven?

Nieuwe organismen

Nieuwe technieken stellen ons bijvoorbeeld in staat om, op basis van RNA en DNA, ingrepen te doen op cellulair niveau. Zo kunnen we onder meer mRNA-vaccins maken tegen corona en creëren we allerlei andere vormen van

immunotherapie. Bovendien is het met deze technologie mogelijk om elke willekeurige eigenschap te introduceren in een organisme. Sterker nog, het is zelfs mogelijk om totaal nieuwe organismen te maken.

Leven en technologie

De basisprincipes van leven en technologie blijken goed samen te gaan. Technologie zoals telefoons zullen steeds verder integreren met biologische functies. Ruud Licht bespreekt in vijf colleges ook hoe al deze ontwikkelingen worden getest. Zo blijven proefdieren noodzakelijk, maar hoe zit het met de ethiek van proefdiergebruik? Kunnen we vanuit technologisch en biologisch perspectief antwoord geven op de vraag wat leven is? En mogelijk zelfs op de vraag wat de (biologische) zin van het leven is?

docent:

Dr. Ruud Licht studeerde medische biologie aan de Universiteit van Amsterdam en deed aan verschillende universiteiten onderzoek naar vaccins, auto-immuniteit, stamcellen en tissue-engineering. Momenteel richt hij zich op onderwijs geven maar is ook nog regelmatig te vinden op een laboratorium. Hij werkt nu bijvoorbeeld mee aan het opzetten van een long-covid biobank.

voorkennis:

Nee, maar middelbare school biologie en Engels helpt veel.

cursusdata:

26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart 2026 (5)

tijd:

Donderdag, 15:00 – 17:00 uur

locatie:

Hogeschool Utrecht Amersfoort

studiemateriaal:

Aanbevolen literatuur: *Molecular and Cell Biology For Dummies*, Rene Fester Kratz, ISBN: 978-0-470-43066-8, 384 pages, May 2009. €16,99 NB Is in het Engels.

cursusgeld:

€ 185

Aardse mystiek in filosofie, poëzie en schilderkunst

Aardse mystiek is een moderne vorm van bezinning die niet uitgaat van een God of van een heilig geschrift, maar van de dimensies van het aardse bestaan. Het komt voort uit verwondering over het bestaan en uit een besef van de grenzen van het denken. In dit tweede deel van deze cursus kijken we naar de artistieke aspecten van aardse mystiek.

Arnold Ziegelaar,
Twee schuren
(2012)

Ervaringen, filosofische overwegingen en kunstwerken

Het aardse bestaan wordt gevormd door de dimensies van leven en dood, ruimte, tijd, bewustzijn, kleur, klank, eenzaamheid en innigheid.

De filosofie van aardse mystiek onderzoekt een levensbeschouwelijk domein dat losstaat van traditionele religies. Het heeft raakvlakken met bepaalde Oosterse benaderingen, maar baseert zich daar niet op. Het bouwt voort op ideeën uit

de Europese geschiedenis en wordt gevoed door ervaringen, filosofische overwegingen en kunstwerken.

In zes bijeenkomsten bespreekt Arnold Ziegelaar de artistieke aspecten van de aardse mystiek. Wat zeggen sommige schilderijen en gedichten ons over het mysterie van het bestaan? Hoe brengen ze het onuitsprekelijke ter sprake? Daarvoor kijken we naar het werk van schilders als Vermeer, Friedrich, Cézanne, Rothko en Anselm Kiefer en gedichten van Hölderlin, Van Ostaïjen, Vasalis, Pessoa en Kouwenaar.

---

docent:

Arnold Ziegelaar is filosoof en schilder. Hij publiceerde artikelen en boeken. Hij doet promotieonderzoek naar de grondvraag van de metafysica. Meer informatie: www.arnoldziegelaar.nl

cursusdata:

6, 13 en 27 februari; 6, 13 en 20 maart 2026 (6)

tijd:

Vrijdag, 13:30 – 15:30 uur

locatie:

Hogeschool Utrecht Amersfoort

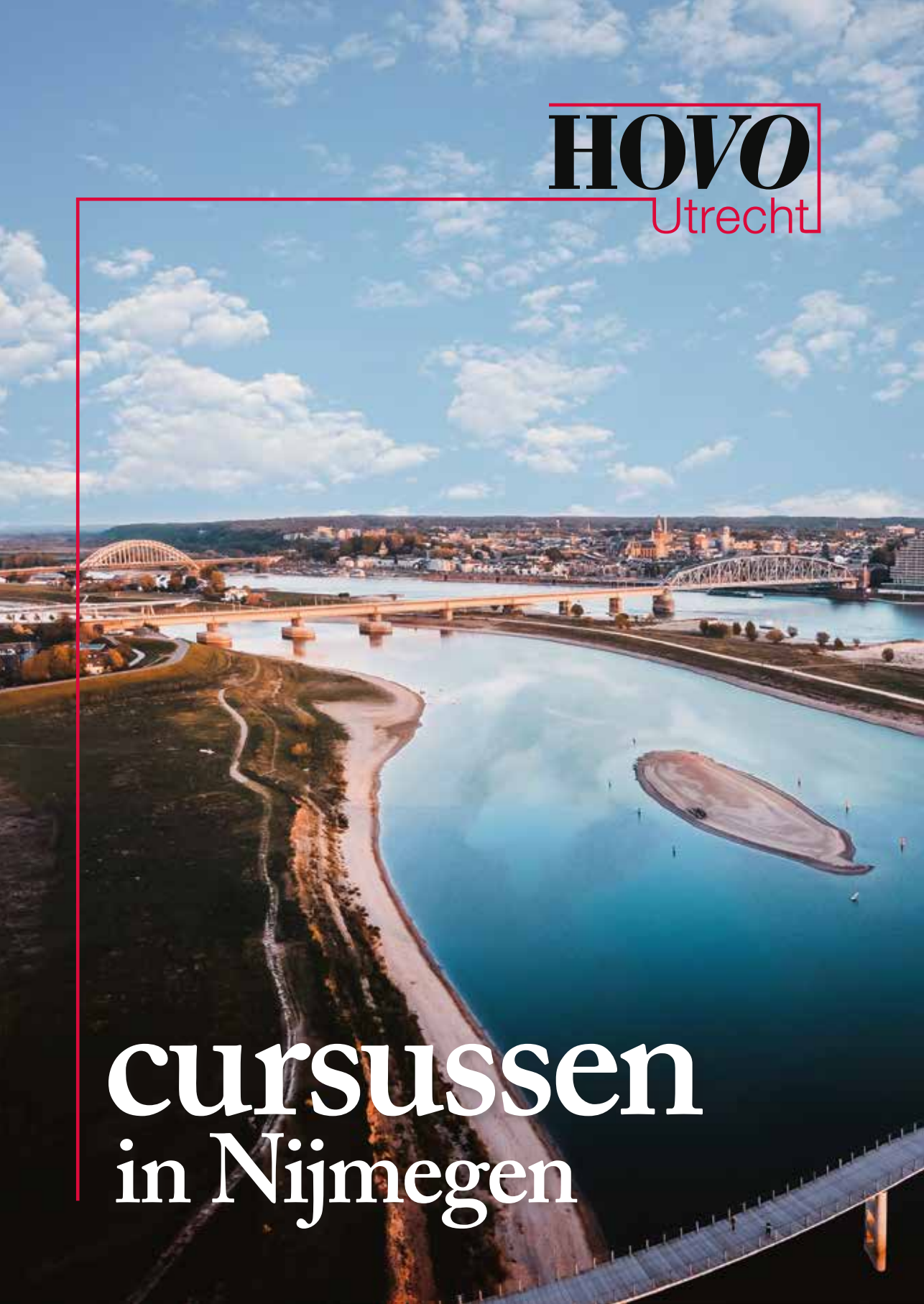
studiemateriaal:

De reeks wordt begeleid met een syllabus die tegen kostprijs kan worden aangeschaft.

cursusgeld:

€ 220

An aerial photograph of the Nijmegen skyline, featuring the Waal river, several bridges, and the city's architecture under a blue sky with scattered clouds. The text 'HOVO Utrecht' is overlaid in the top right corner, and 'cursussen in Nijmegen' is overlaid in the bottom left corner.

HOVO
Utrecht

**cursussen
in Nijmegen**

Het andere verhaal van de Bourgondiërs

De Bourgondiërs zijn onder meer door het werk van historicus Johan Huizinga en schrijver Bart van Loo iconische voorbeelden van ridderlijkheid, overvloed en pronkzucht. Ze gaven vorm aan wat nu Nederland en België zijn en kwamen met uitgesproken ideeën over de inrichting en het functioneren van een staat. Maar hoe was het leven van Bourgondische ambachtslieden en de burgerlijke middenklasse? Wat is hun verhaal?

Toneelvoorstelling in de open lucht. Tekening in het Chansonnier van Zeghere van Male (Brugge, 1542). Cambrai, BM, Ms 126 (contratenor), fol 53r.

De belangrijke rol van schrijvers

Hertoginnen en hertogen hielden van kunst en literatuur en maakten volop gebruik van communicatiemiddelen om hun onderdanen te bereiken en tevreden te stellen. Omgekeerd maakten steden, vaak hun tegenspelers, ook gebruik van de toenmalige massamedia. Schrijvers speelden daarbij een belangrijke rol. Niet alleen tekenden zij verhalen op over de vorsten en stadsbestuurders, ook gaven zij een stem aan ambachtslieden en aan

de mensen die zelf geen stem hadden: de armen en ongeletterden.

Waar stonden deze groepen in het maatschappelijke debat? Wat waren hun opvattingen over een goede samenleving? En hoe dachten zij over de verantwoordelijkheid van vorsten en burgers? Aan de hand van schrijvers als Anthonis de Roovere en Jan Smeken, en werken als *Elckerlijc* en *Mariken van Nieumeghen*, schetst Johan Oosterman in zes bijeenkomsten een completer en eerlijker beeld van de Bourgondiërs.

-
- docent:** Prof. dr. Johan Oosterman is hoogleraar oudere Nederlandse Letterkunde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.
- voorkennis:** Voor het volgen van deze cursus is geen voorkennis vereist. Al kan het geen kwaad enkele hoofdstukken te lezen uit Huizinga, *Herfsttij de Middeleeuwen* en Bart van Loo, *De Bourgondiërs*
- cursusdata:** 3, 10 en 24 februari; 3, 17 en 31 maart 2026 (6)
- tijd:** Dinsdag, 10:30 – 12:15 uur
- locatie:** Nijmegen
- studiemateriaal:** Een lijst met de teksten (vooral primaire teksten van de besproken werken en auteurs) wordt voorafgaand en online aan de cursus beschikbaar.
- cursusgeld:** € 220

Topprestaties tijdens de hoogrenaissance

Het is hoogrenaissance in Italië. Leonardo da Vinci, Michelangelo en Raphael bereiken door de hoge kwaliteit van hun werk de status van internationale supersterren en belichamen het ideaal van de veelzijdig ontwikkelde renaissancemens. Kunstenaars in het Noorden volgen de prestaties op de voet en vertalen de vondsten van De Grote Drie op originele wijze in hun eigen werk.

Ignudo van
Michelangelo,
Sixtijnse kapel
(1508-1512)

Streven naar perfectie

In Italië bouwen kunstenaars voort op de fundamente die in de vroege renaissance zijn gelegd. De klassieke oudheid, ontwikkeling van het wetenschappelijk perspectief, ideale compositie en perfecte weergave van het menselijk lichaam blijven het uitgangspunt. Ondanks de regionale verschillen in stijl overheerst één constante: de verbazingwekkend hoge kwaliteit in techniek en creativiteit.

Origineel en macaber

Vanuit Nürnberg breekt Albrecht Dürer internationaal door met een nieuw, winstgevend medium: prenten. Daarin verspreidt hij de verworvenheden van de renaissance in Duitsland. In de Nederlanden vaart Jeroen Bosch een eigen koers. Met angstaanjagende details schildert hij op bijzonder originele en macabere wijze metaforen uit de Bijbel. Kathleen Nieuwenhuisen bespreekt in deel vier van de leergang Kunstgeschiedenis hoe kunstenaars vorm geven aan hun artistieke doelstellingen tijdens de hoogrenaissance.

docent:

Dr. Kathleen Nieuwenhuisen is kunst- en cultuurhistoricus. Zij doceert sinds 2000 kunstgeschiedenis aan verschillende universiteiten en HOVO-instellingen en werd in 2011 genomineerd voor de Onderwijsprijs van de Universiteit Utrecht. In 2013 richtte zij art+context op, haar bureau voor kunst- en cultuurgeschiedenis (www.artcontext.nl).

voorkennis:

Passieve kennis van de Engelse taal voor het lezen van de aanbevolen literatuur en online artikelen.

cursusdata:

23 februari; 2, 9, 16, 23 en 30 maart 2026 (6)

tijd:

Maandag, 10:30 – 12:15 uur

locatie:

Nijmegen

studiemateriaal:

Zeer gewenst: E.H. Gombrich (1995/2006), *The Story of Art*, Londen: Phaidon, 16^e en herziene druk (Nederlandse vertaling: *Eeuwige schoonheid*). Cursusboek van de leergang. Online artikelen en de PowerPoints van de colleges (als dat niet in strijd is met de auteursrechten). Facultatieve literatuurlijst ter verdieping.

cursusgeld:

€ 220

'Moderne' componisten en muzikale parels

De drukte en stress van het moderne stadsleven horen we terug in de muziek van de 20^e eeuw. Wat zijn de belangrijkste kenmerken, hoe klonk dat en wie waren de meest toonaangevende 'moderne' componisten? Ontdek het in het vijfde deel van de leergang 'Geschiedenis van de klassieke muziek'.

Nieuwe muziektheorieën

Er ontwikkelt zich een grotere en complexere rol voor ritme. Waar in de romantiek de viool met z'n hartstochtelijk geluid centraal stond, krijgen in de 20^e eeuw percussie en blazers meer aandacht. De muziek keert zich weer af van de emotie en heeft steeds vaker een mathematische basis waarbij allerlei nieuwe muziektheorieën worden ontwikkeld. De meest

beruchte nieuwe muziektheorie is de 'atonale' twaalftoonstechniek van Arnold Schönberg en de Tweede Weense School. Atonale muziek is de typisch moderne zoektocht naar een nieuwe ordening nadat de traditionele ordening zijn betekenis had verloren.

In acht colleges besteedt Joop van Velzen ook aandacht aan de *musique concrète* en de rol van toeval in de muziek. Zo worden alledaagse geluiden verwerkt in geluidscollages. Tot slot eindigt de cursus met een overzicht van de belangrijkste 'moderne' componisten uit de verschillende werelddelen, met van tijd tot tijd indrukwekkende muzikale parels van zowel componisten als componistes.

---

docent:	Drs. Joop van Velzen, MSc/MA
cursusdata:	10 en 24 februari; 3,10,17 en 24 maart; 14 en 21 april 2026 (8)
tijd:	Dinsdag, 10.30 – 12.15 uur
locatie:	Nijmegen
studiemateriaal:	Na afloop van elk college ontvangen de cursisten het 'materiaal', bestaande uit pdf-documenten van de presentaties, alle beeld- en geluidsfragmenten én de legenda hiervan.
cursusgeld:	€ 280

Zingeving in een seculiere tijd: deel 2

Volgens de neuroloog en psychiater Victor Frankl raakt de zoektocht naar betekenis of een zinvol bestaan aan een fundamentele behoefte. Lange tijd was zingeving in het Westen vooral het domein van religie. Vaak gekoppeld aan het vooruitzicht van een hiernamaals. Maar hoe gaan we om met de vraag naar zingeving in een steeds verder seculariserende samenleving?

De zingevingsvraag

Het plaatst ons voor een uitdaging, want de zingevingsvraag is niet verdwenen. Wat zijn de voorwaarden voor een zinvol bestaan? Kunnen we daarbij zonder religie of kunnen we daar juist nog wat van leren? Of moeten we juist bij filosofen aankloppen? De zingevingsvraag is namelijk een vraag voor het individu, maar tegelijk een maatschappelijke vraag.

Colleges van filosofen en religiewetenschappers

In deel twee van deze cursusreeks introduceren Robert Keurntjes en Walter Hamers verschillende filosofen en religiewetenschappers waaronder Christa Anbeek, Laurens ten Kate en Paul van der Velde. Zij zullen in acht colleges hun thema uitdiepen of nog niet behandelde vragen

belichten. Wat is van belang voor onze zoektocht naar zin en betekenis, of naar wat voor ons van waarde is? Waar hebben anderen gezocht en wat hebben ze gevonden?

docenten:	Coördinatie: drs. Walter Hamers (Museumpark Orientalis) en Robert Keurntjes MA. Prof. dr. Christa Anbeek (theologe), prof. dr. Laurens ten Kate (Universiteit voor Humanistiek), prof. dr. Paul van der Velde (hoogleraar Aziatische religies), prof. dr. Inigo Bokken (theoloog, filosoof), Robert Keurntjes MA (filosoof)
cursusdata:	6, 13, 20 en 27 maart; 3, 10, 17 en 24 april 2026 (8)
tijd:	Vrijdag, 13:30 – 15:30 uur
locatie:	Museumpark Orientalis
studiemateriaal:	Relevante teksten (waarvan enkele in het Engels) worden digitaal beschikbaar gesteld.
cursusgeld:	€ 280

Boeren versus ecologen

De stikstofcrisis laat zien hoe sterk het landbouw-natuurconflict de verschillende partijen in Nederland verdeelt. Maar ook in andere rijke landen woedt een fel debat: burgers maken zich zorgen over dierenwelzijn, biodiversiteit en de herkomst van hun voedsel, terwijl veel boeren zich miskend en onder druk gezet voelen. Ook zijn sommigen bezorgd dat strenge milieuregels de wereldwijde voedselzekerheid in gevaar kunnen brengen.

Protesterende boeren, bedreigde natuur (foto's Kees Torn, Just Assen)

Achtergronden bij het landbouw-natuurvraagstuk

Hoe hebben landbouw en samenleving zich ontwikkeld sinds de Fossiele Brandstoffen Revolutie? Waarom groeide de natuurbeweging juist in de geïndustrialiseerde wereld? Hoe verslechterde de relatie tussen boeren en natuurbeschermers? Welke gedachten over natuur liggen hieraan ten grondslag? En hoe verhouden ideeën over landbouw en natuur zich tot de mondiale voedselzekerheid?

In zeven lessen neemt Niek Koning afstand van de waan van de dag en kijkt met een mondiale en historische blik naar deze vragen. Hij eindigt met één van de meest urgente vraagstukken van onze tijd: hoe kan de wereldbevolking goed gevoed worden, zonder

dat we de aarde uitputten of omvormen tot één groot productielandschap?

Wat vraagt dat van de makers van landbouwbeleid, natuurbeheer en van ons denken over groei en duurzaamheid?

Deze cursus is eerder in het voorjaar van 2024 in Utrecht gegeven.

---

docenten:

Dr. ir. Niek Koning heeft gewerkt bij het departement Sociale Wetenschappen en het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling en Voedselzekerheid van Wageningen Universiteit. Hij heeft veel gepubliceerd over de mondiale landbouwontwikkeling en de geschiedenis van het landbouwbeleid. Dr. ir. Kris van Koppen (gast-college op 5 maart) is milieusocioloog bij Wageningen Universiteit.

cursusdata:

5, 12 en 26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart 2026 (7)

tijd:

Donderdag, 13:00 – 14:45 uur

locatie:

Nijmegen

studiemateriaal:

Studiemateriaal en literatuursuggesties worden tijdens de cursus aangereikt.

cursusgeld:

€ 250

Hallo, is daar iemand?

Is er ergens anders leven in het heelal? Of zijn wij alleen? Deze cursus gaat over het ontstaan van leven op aarde en de fascinerende zoektocht naar leven op andere planeten.

Artist impression van de ster HD 188753 op een afstand van 150 lichtjaar waarbij exoplaneten zijn ontdekt. Bron: NASA-APOD

5000 exoplaneten

Op sterren kan geen leven zijn, want dat zijn gloeiende gasbollen. Op planeten is wel leven mogelijk, als ze niet te ver of te dichtbij van hun ster staan, want anders is het er te heet of te koud. Signalen van exoplaneten, planeten die draaien om een andere ster dan de zon, zijn extreem zwak. Toch zijn er met speciale technieken al meer dan 5000 ontdekt.

Wat weten we over exoplaneten?

Zitten er tweeling-aardes bij? Kan daar leven zijn? In acht colleges legt Henny Lamers uit hoe leven op aarde is ontstaan en of het ook op andere plekken zou kunnen, hoe planeten en planetenstelsels rondom sterren ontstaan, en hoe exoplaneten worden ontdekt en wat we daarvan weten. Ook gaan we in op de vraag hoe onderzocht wordt of er mogelijk intelligent leven is, wat dat zou kunnen zijn en of dat zin heeft. Verder worden de nieuwste ontdekkingen besproken en is er genoeg ruimte voor vragen.

Deze cursus is eerder in 2019 in Nijmegen gegeven.

docent:

Prof. dr. Henny Lamers is emeritus hoogleraar astrofysica van de Universiteit Utrecht en de Universiteit van Amsterdam. Zijn onderzoeksgebied is het ontstaan, het leven en de dood van sterren. Hij geeft al jaren HOVO-cursussen en heeft tal van lezingen over de hele wereld verzorgd. Hij is tevens erelid van de American Astronomical Society en er is een planetoïde naar hem genoemd.

voorkennis:

Voorkennis van natuur- of sterrenkunde is niet nodig, wel nieuwsgierigheid.

cursusdata:

24 februari; 3, 10, 24 en 31 maart; 7, 14 en 21 april 2026 (8)

tijd:

Dinsdag, 13:00 – 14:45 uur

locatie:

Nijmegen

studiemateriaal:

Enige dagen voor elke les worden de handouts toegezonden.

cursusgeld:

€ 280

Filosoferen over emoties

Zijn emoties per definitie verwarrend en verstorend voor 'het goede leven'? Of vormen ze juist een broodnodig signaal dat het goed gaat, dan wel beter kan en moet? Of is er een tussenweg in de omgang met emoties: een manier waarbij geen keuze vereist is tussen 'hoofd' en 'hart', tussen verstand of gevoel, maar waarbij we zoeken naar de beste combinatie van beide?

Afgewezen en aangeprezen

We kennen allemaal gevoelens als vreugde en verdriet; woede en afgunst; liefde en haat; trots en empathie; spijt, schaamte en schuldgevoel. Door de eeuwen heen hebben filosofen deze emoties geanalyseerd, vaak afgewezen en soms juist aangeprezen. Denk aan Plato en Aristoteles, Epicurus en de stoïcijnen, Spinoza of 'neo-stoïcijnen' als Martha Nussbaum en Miriam van Reijen. Zelden komt filosofie zo dicht bij ons leven van alledag, als wanneer filosofen nadenken over wat ons drijft vanuit hoofd, hart én onderbuik.

In acht colleges plaatst Remko van Broekhoven verschillende emoties in filosofisch perspectief. Emoties worden persoonlijk verkend, maar ook bekeken met een maatschappelijke bril. Welke aannames spelen een rol bij welke emoties? Wat maakt ze functioneel en constructief, of disfunctioneel en destructief? En hoe kunnen we er al met al zowel individueel als sociaal mee omgaan?

---

docent:	Dr. R. (Remko) van Broekhoven is filosoof. Hij promoveerde in 2016 aan de Universiteit Utrecht. Bij HOVO gaf hij eerder onder meer de cursussen <i>Stoïcijns Denken & Doen</i> , <i>Gevaarlijk Denken</i> en <i>Oosterse Wijsheid Hier en Nu</i> .	
cursusdata:	25 februari; 4, 11, 18 en 25 maart; 1, 8 en 15 april 2026 (8)	
tijd:	Woensdag, 13:00 – 14:45 uur	
locatie:	Nijmegen	
studiemateriaal:	Na afloop van de colleges mailt de docent zowel pdf's van zijn presentaties, als links ter inspiratie en verwerking.	
cursusgeld:	€ 280	

HVO
Utrecht

cursussen
in Rotterdam

De Lage Landen in de Romeinse tijd

De Romeinen hebben een enorme stempel gedrukt op de geschiedenis van de Lage Landen. Deze cursus gaat over de periode vanaf het moment dat de eerste Romeinen hier voet zetten tot aan het ontstaan van Noordwest-Europa.

Archeon

Spel van identiteiten

De Romeinse geschiedenis van Nederland en België begint met genocide. Julius Caesar kwam, zag en vermoordde een groot deel van de bevolking. Dat was het begin van anderhalve eeuw waarin de overlevenden, de Romeinse troepen en migranten een nieuw evenwicht moesten vinden. Het spel van identiteiten is fascinerend en er wordt al zes eeuwen wetenschappelijk onder-

zoek naar gedaan. Dat gebeurt aan de hand van geschreven teksten (daarvan zijn er maar weinig), de archeologie (daarvan is onoverzichtelijk veel) en de etnografie (die is doorgaans impliciet). Maar er spelen in het onderzoek ook allerlei belangen, zoals nationalisme, wetenschappelijke rivaliteiten en commercialisering.

De veelkleurigheid van de Romeinse samenleving

In de vier colleges geeft Jona Lendering een historisch overzicht van de interactie tussen Galliërs, Belgen, Romeinen en Germanen. Hij laat de veelkleurigheid van de Romeinse samenleving zien aan de hand van de Bataafse Opstand. En de duurzame betekenis komt aan bod: de opkomst van het christendom, de ontwikkeling van de taalgrens en het ontstaan van Noordwest-Europa.

Deze cursus is eerder in de zomer van 2025 in Utrecht gegeven.

docent:

Drs. Jona Lendering is de auteur van diverse boeken, waaronder *Edge of Empire*, een overzicht van de geschiedenis van de Lage Landen in de Romeinse tijd.

cursusdata:

2, 9 en 23 februari en 2 maart 2026 (4)

tijd:

Maandag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Rotterdam

cursusgeld:

€ 150

Spektakel, revolutie en rede: deel 1

Tussen 1600 en 1800 beleeft West-Europa roerige tijden. (Godsdienst)oorlogen teisteren het continent, machtsverhoudingen kantelen, de wereldhandel bloeit en nieuwe rijken jagen de kunsthandel aan. Hoe geven kunstenaars en opdrachtgevers in deze turbulente periode vorm aan de kunsten?

Barok drama:
De roof van Proserpina (detail),
Gianlorenzo Bernini (1621-1622).

Het barokke Zuiden

Tijdens de contrareformatie transformeert Bernini in opdracht van pausen en kardinalen met ongekend spektakel het barokke Rome, terwijl tegenpool Caravaggio met zijn ronduit volkse heiligen de belevingswereld van de gelovigen binnendringt. In Spanje schildert Velázquez met energieke zwier het ene na het andere portret van de koninklijke familie. Maar ook Zurbarán overtuigt met zijn verstilde ascetische schilderijen, die ondersteuning bieden bij het persoonlijk gebed.

Het protestante Noorden

Ondertussen proberen kunstenaars in het protestante Noorden zonder kerkelijke en koninklijke opdrachtgevers te overleven. Enkelen lukt het uit te blinken in nieuwe genres. Van Ruisdael, Rembrandt, Hals en Vermeer zetten indrukwekkende prestaties neer in hun landschappen, portretten en stillevens. In Antwerpen vormt de katholieke Rubens een apart verhaal. Vanuit zijn stadspaleis aan de Schelde gooit hij, internationaal opererend, hoge ogen met zijn uitbundige vleesgeworden naakten. In zes colleges bespreekt Kathleen Nieuwenhuisen de barok in verschillende landen en de 17^e-eeuwse genrekunst in de Hollandse Republiek. In deel 2 (okt-nov 2026) staan kunstenaars en opdrachtgevers uit de 18^e eeuw centraal.

Deze cursus is eerder in Utrecht gegeven.

docent:

Dr. Kathleen Nieuwenhuisen is kunst- en cultuurhistoricus. Zij doceert sinds 2000 kunstgeschiedenis aan verschillende universiteiten en HOVO-instellingen en werd in 2011 genomineerd voor de Onderwijsprijs van de Universiteit Utrecht. In 2013 heeft zij art+context opgericht, haar bureau voor kunst- en cultuurgeschiedenis (www.artcontext.nl)

voorkennis:

Passieve kennis van het Engels wanneer u de online artikelen en aanbevolen literatuur ook wilt lezen.

cursusdata:

6, 13 en 27 februari; 6, 13 en 20 maart 2026 (6)

tijd:

Vrijdag, 11:15 – 13:00 uur

locatie:

Rotterdam

studiemateriaal:

E.H. Gombrich (1995/2006), *The Story of Art*, Londen: Phaidon, 16^e en herziene druk (Nederlandse vertaling: *Eeuwige schoonheid*). Online artikelen en de PowerPoints van de colleges (indien geen auteursrechten). Facultatieve literatuurlijst ter verdieping.

cursusgeld:

€ 220

De tastbare wereld van beroemde kunstenaars

Tastbare voorwerpen uit het verleden figureren vaak in het werk van beroemde Europese kunstenaars zoals Jan van Eyck en Vincent van Gogh. Hoe kunnen we die voorwerpen identificeren? En wat zeggen ze over de schilderijen? Ontdek het in de omvangrijke collectie van Museum Boijmans Van Beuningen.

Detail van Jan van Eyck, *De drie Maria's aan het graf*, ca. 1425-1435, Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam inv. 2449

Waar kijken we naar?

Op een van de schilderijen van de Vlaamse middeleeuwse kunstenaar Jan van Eyck is Arabisch aardewerk afgebeeld. Met meer kennis over oude keramiek is het mogelijk om de tot nog toe oudst bekende afbeelding van Arabisch aardewerk in een Europees schilderij te traceren. Maar er valt meer af te lezen aan de afgebeelde voorwerpen. Zo blijkt een 19^e-eeuws wijnglas de sleutel tot het ontmaskeren van een Vermeer-vervalsing door meestersvervalser Han van Meegeren.

Blik en methode van een detective

In deze zevendelige cursus wordt duidelijk dat zulke ontdekkingen vragen om de blik en methode van een detective. Alexandra van Dongen laat zien welke rol materiële voorwerpen spelen in schilderijen uit de 15^e tot en met de 19^e eeuw, afkomstig uit de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen. Tijdens de laatste bijeenkomst bezoeken we het depot van het museum om de echte schilderijen en voorwerpen te bekijken.

docent:

Drs. Alexandra van Dongen is museoloog, kunsthistoricus en museumconservator. Werkzaam bij Museum Boijmans Van Beuningen sinds 1986. Ze organiseerde vele tentoonstellingen en onderzoeksprojecten (waaronder Unpacking Boijmans, Het koloniale verleden en de collectie) en publiceerde vele boeken, waaronder *Dichter bij Vincent. Alledaagse voorwerpen in het werk van Vincent van Gogh* (2022) en *De tastbare wereld van Johannes Vermeer. Huisraad als schildersmodel* (verschijnt november 2025).

cursusdata:

26 februari, 5, 12, 19, 26 maart, 2 en 9 april 2026 (7)

tijd:

Donderdag, 11:15 – 13:00 uur

locatie:

Rotterdam

studiemateriaal:

Aanbevolen: *Dichter bij Vincent. Alledaagse voorwerpen in het werk van Vincent van Gogh* (2022) en *De tastbare wereld van Johannes Vermeer. Huisraad als schildersmodel* (verschijnt november 2025)

cursusgeld:

€ 280

Barbaars Italië

Italië staat al eeuwenlang model voor het classicistische schoonheidsideaal. Zozeer zelfs dat er nauwelijks aandacht uitgaat naar het culturele erfgoed van het andere Italië: het 'barbaarse Italië'. In dat culturele erfgoed gelden heel andere normen en waarden. Wat waren de tegenculturen die in Italië steeds opnieuw de kop opstaken? En welke verrassende en waardevolle ontdekkingen biedt deze invalshoek?

Detail van Ambrogio Lorenzetti
Het Martelaarschap van zes franciscanen in Almalig

Invloeden van andere volken

In Italië hebben meerdere volken hun culturele sporen nagelaten: de Longobarden in de vroege middeleeuwen, Saracenen en Byzantijnen, en daarna de Noormannen die in Zuid-Italië en Sicilië een unieke mengcultuur hebben gecreëerd. Ook via Kruistochten en langs de Zijderoute kwamen exotische invloeden Italië binnen. Nadat Marco Polo naar China was gereisd, bracht een hoge Mongoolse delegatie in het Jubeljaar 1300 een bezoek aan Rome.

Boeddhistische sprookjes

Vanaf dat moment verschijnen Mongoolse lettertekens op schilderijen van onder anderen Giotto en Ambrogio Lorenzetti, en worden religieuze voorstellingen opgedoft met Oosterse tapijten en doeken. Oosterse motieven en fabeldieren verschijnen op kerkportalen en zijden weefsels. Zelfs boeddhistische sprookjes vinden, in christelijke vormomming, hun weg naar Italiaanse fresco's en reliëfs. In vier colleges laat Ernest Kurpershoek het waardevolle culturele erfgoed van het andere Italië zien.

docent:

Drs. Ernest Kurpershoek is een ervaren kunst- en architectuur-historicus die met veel liefde en kennis van zaken over zijn vakgebied praat. Hij is een kenner van de Italiaanse cultuur en heeft zich van oudsher verdiept in de wisselwerking met niet-westerse culturen.

cursusdata:

24 februari; 3, 10 en 17 maart 2026 (4)

tijd:

Dinsdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie:

Rotterdam

studiemateriaal:

Aanbevolen: R. Wittkower (1989), *The Impact of Non-European Civilizations on the Art of the West*, Cambridge University Press; W. Gerritsen (2011), *Het spoor van de eenhoorn: de geschiedenis van een dier dat niet bestaat*, Leiden, Primavera Press.

cursusgeld:

€ 150

Op ontdekkingstocht door Centraal-Azië

Centraal-Azië vormt de Aziatische achtertuin van Rusland en bestaat uit vijf 'Stans': Kazachstan, Oezbekistan, Turkmenistan, Tadzjikistan en Kirgizstan. Ontdek in deze cursus hun geschiedenis, politiek en cultuur.

De Centraal-Aziatische landen kregen in 1991 allemaal een eigen vlag (deze is van Kazachstan).

Eigen culturele identiteit

Gezamenlijk zijn de vijf landen maar liefst 108 keer groter dan Nederland, maar het totale inwoneraantal telt slechts het viervoudige van ons land. Het is dus een zeer dunbevolkte regio dat zowel uitgestrekte grassteppen en woestijnen kent, als hoge bergtoppen van boven de 7000 meter en grote binnenmeren zoals het Aralmeer. Meerdere eeuwen waren de Stans onderdeel van het Russische Rijk, tot ze in 1991 onafhankelijk

werden. Sindsdien proberen ze ieder op eigen wijze vorm te geven aan hun nieuwe soevereine status en hun culturele identiteit.

Karel Onwijn laat in zeven colleges zien dat de 'Stans' teruggrijpen op tradities uit de pre-Russische tijd toen ze dankzij de Zijderoute nog een belangrijke verbindingsschakel vormden tussen China en Europa. Sommige landen proberen deze rol opnieuw op te eisen, mede dankzij de aanwezigheid van grote olie- en gasvoorraden. Maar de invloed van voormalig kolonisator Rusland blijft groot, evenals die van de opkomende oosterbuur China. Ook is er in deze cursus aandacht voor de huidige ontwikkelingen en duiken we in de literatuur, film en muziek.

---

docent:

Karel Onwijn is historicus, publicist en reisleader. Hij reist sinds eind jaren tachtig door de voormalige Sovjetrepublieken en was er jarenlang correspondent voor de Nederlandse en Belgische pers. Hij geeft ook colleges (HU, LU, Radboud) en interculturele trainingen (KIT) over deze landen. Hij schreef diverse boeken, waaronder *Landenreeks Baltische landen*, *Ode aan Oekraïne*, *Standplaats Moskou* en *Dominicusreisgidsen*. Zie ook: zesdecontinent.nl.

cursusdata:

11, 18, 25 maart; 1, 8, 15, 22 april 2026 (7)

tijd:

Woensdag, 11:15 – 13:00 uur

locatie:

Rotterdam

studiemateriaal:

Tijdens de collegereeks wordt wekelijks een aantal artikelen en boekfragmenten digitaal toegestuurd.

cursusgeld:

€ 250

Mainport Rotterdam: verleden, heden en toekomst

Hoe ziet de toekomst van de Rotterdamse haven eruit? Wat zijn de uitdagingen en hoe kan en wil Rotterdam, als grootste haven van Europa, ook in de verre toekomst onderscheidend, commercieel aantrekkelijk en duurzaam zijn?

Politie & RPA-
vaartuig voor
de Kop van Zuid
(Fotograaf: Leon
Willems)

Containers, natte bulk en digitalisering

Henk de Bruijn start met een algemene introductie over Mainport Rotterdam. Hij licht de bijzondere opzet van deze cursus toe en introduceert de verschillende docenten. Zij zullen onder meer vertellen over containers, dé uitvinding van de eeuw. En over de natte bulk, vloeibare stoffen die als massagoed worden bewerkt en vervoerd in mainport Rotterdam. Voor het heden, maar vooral voor de toekomst, ligt de focus

op de energietransitie met als ambitie een CO₂-vrije haven, digitalisering voor een slimme haven en sociale innovatie, want ook in de haven van de toekomst maken mensen het verschil.

World Port Center en Portlantis

Deze cursus is een samenwerking met het Havenbedrijf Rotterdam. We beginnen dan ook niet in de collegebanken, maar in het World Port Center Rotterdam op de Kop van Zuid. Tijdens de laatste van de zeven bijeenkomsten brengen we een bezoek aan het nieuwe havenervaringscentrum Portlantis, waar we live de toekomst van de haven zien ontstaan.

Deze cursus is eerder in het voorjaar van 2025 in Rotterdam gegeven.

docenten:

Deze cursus wordt onder meer verzorgd door: drs. Henk de Bruijn, voormalig hoofd strategie Havenbedrijf Rotterdam (HbR); dr. Bart Kuipers, haveneconoom EUR; Harry Ausems, Director Optichem en guest lecturer EUR; ir. Mark Stoelinga, Director New Business HbR; drs. Wouter Buck, Manager Digitale Innovatie HbR; dr. Reneé Rotmans, Programmamanager Sociale Innovatie, HbR; dr. Maurice Jansen, Havenexpert EUR

cursusdata:

12, 19 en 26 maart; 2, 9 en 16 april en 7 mei 2026 (7)

tijd:

Donderdag, 11:15 – 13:00 uur. Let op: de laatste cursusdag betreft een bezoek aan Portlantis Maasvlakte Rotterdam. Dit bezoek heeft een afwijkende tijd.

locatie:

Rotterdam

cursusgeld:

€ 250 + € 12 entreekosten museumbezoek

De voorspellende kracht van dystopische romans

Wat als technologie ons volledig beheerst? Wat als privacy niet meer bestaat? Of als onze samenleving instort door klimaatverandering? Dystopische romans schetsen een duistere toekomst die vaak angstaanjagend herkenbaar is. Deze cursus biedt een kritische blik op dystopieën als waarschuwing en reflectie.

Totalitarisme en onderdrukking

In *De Machine staat stil* van E.M. Forster, bijvoorbeeld, zien we wat er gebeurt wanneer mensen volledig afhankelijk worden van technologie. George Orwell waarschuwde met *1984* voor een meedogenloze surveillancestaat. Margaret Atwood legde in *Het Verhaal van de Dienstmaagd* de dreiging van totalitarisme en vrouwenonderdrukking bloot, en Octavia E. Butler beschreef in *De Zaaier* een wereld waarin de mensheid ten onder dreigt te gaan aan klimaatverandering en ongelijkheid.

Welke voorspellingen zijn inmiddels werkelijkheid geworden? Wat kunnen deze

romans uit de twintigste en eenentwintigste eeuw ons leren? In acht colleges onderzoekt Peter van Ewijk de historische context van de belangrijkste Engelse dystopieën, de drijfveren van de auteurs en de kritische ontvangst van hun werk. Hoe spiegelen deze verhalen de huidige wereld? En wat vertellen ze over de toekomst? Zijn dystopieën slechts fictie, of vormen ze een blauwdruk voor wat ons nog te wachten staat?

Deze cursus is in het najaar van 2025 in Amersfoort gegeven.

---

docent:	Dr. Peter van Ewijk is historicus, theaterwetenschapper, Engelse en Nederlandse Taal- en Letterkundige en cabaretier. Doctor in de Engelse literatuur.	
cursusdata:	4, 11 en 25 februari; 4, 11, 18 en 25 maart; 1 april 2026 (8)	
tijd:	Woensdag, 13:15 – 15:00 uur	
locatie:	Rotterdam	
studiemateriaal:	De colleges worden in het Nederlands gegeven en de romans mogen in vertaling worden gelezen. Het wordt aanbevolen om de romans vooraf te hebben gelezen, maar het is niet verplicht.	
cursusgeld:	€ 280	

Thomas Mann: *Jozef en zijn broers*

In *Jozef en zijn broers* verwerkt Thomas Mann een bijbelverhaal uit het Oude Testament tot een monumentale roman van ruim 1400 pagina's. Wat oorspronkelijk een beknopt verhaal was, werd een episch drama van liefde, strijd, familie en compassie. Ontdek in zes bijeenkomsten waarom dit werk geldt als één van de hoogtepunten van de 20e-eeuwse literatuur.

Diepzinnige en tijdloze vertelling

Mann schreef deze vierdelige roman tussen 1926 en 1943 en zag dit werk als zijn 'magnum opus'. Hij verweefde religie, mythologie, psychologie en filosofie tot een diepzinnige en tijdloze vertelling. De achtergrond, structuur en thematiek van *Jozef en zijn broers* komen in de eerste twee lessen van deze cursus aan bod, maar ook het leven van Mann, zijn stijl en zijn andere belangrijke werken, waaronder *De Toverberg* en *Dood in Venetië*.

Uitwisseling van gedachten

Na de eerste twee bijeenkomsten volgt twee weken leestijd. Daarna komt per les een deel van de roman aan bod. Trixie Hölsgens bespreekt de inhoud, personages, motieven en achterliggende ideeën, waarbij ze ruimte

biedt voor uitwisseling van gedachten en gezamenlijke interpretatie. Voor Thomas Mann was dit werk een troost in donkere tijden. Ook nu nog kan het boek een grote troost zijn!

---

docent:	Trixie Hölsgens is filosoof en germanist en geeft als zelfstandig docent colleges en lezingen over moderne literatuur en filosofie.
cursusdata:	8 en 15 april; 6, 13, 20 en 27 mei 2026 (6)
tijd:	Woensdag, 11:15 – 13:00 uur
locatie:	Rotterdam
studiemateriaal:	Aanbevolen: Thomas Mann: <i>Jozef en zijn broers</i> . Nederlandse vertaling (Wereldbibliotheek) of de originele Duitse tekst.
cursusgeld:	€ 220

India: opkomende grootmacht met een fundamentalistische koers

India is een nieuwe macht op het wereldtoneel. Lange tijd heeft het in de schaduw van China gestaan en zich vooral beziggehouden met regionale problemen. Zoals de relaties met de buurlanden Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka en Nepal. Inmiddels wordt het land steeds meer een speler op het wereldtoneel. Waar staat India momenteel? Welke ontwikkelingen helpen India vooruit? En welke ontwikkelingen bemoeilijken de vooruitgang?

Groeiende economie en armoede

India heeft de meeste inwoners ter wereld. De bevolking is jong en de economie groeit. De regerende BJP, de Bharat Jana partij van premier Modi, voert een effectief pro-business beleid en heeft veel geïnvesteerd in de infrastructuur. Maar de hindoefundamentalistische koers van BJP gaat ten koste van andere geloofsovertuigingen in India. Hierdoor worden zo'n 400 miljoen mensen gemarginaliseerd. Daarnaast kent India veel armoede.

Gespannen relatie met China

Tegelijk wil India, samen met enkele andere landen, de rol van het Westen beperken. Op gebied van milieu en energie is er beleid, maar de rivieren zijn ernstig vervuild en er wordt veel goedkope Russische olie ingekocht. En dan is er nog de gespannen relatie met China, omdat China delen van India in het noorden opeist. Meine Pieter van Dijk laat in zes colleges al deze aspecten van het land aan bod komen.

---

docent:

Prof. dr. Meine Pieter van Dijk is econoom en emeritus hoogleraar water services management bij UNESCO-IHE in Delft, emeritus hoogleraar urban management bij het Institute of Social Studies (ISS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam en parttime hoogleraar entrepreneurship aan de Maastricht School of Management (MSM). Bovendien is hij visiting professor bij de Beijing University of Civil engineering and Architecture (BUCEA).

cursusdata:

23 februari; 2, 9, 16, 23 en 30 maart 2026 (6)

tijd:

Maandag, 11:15 – 13:00 uur

locatie:

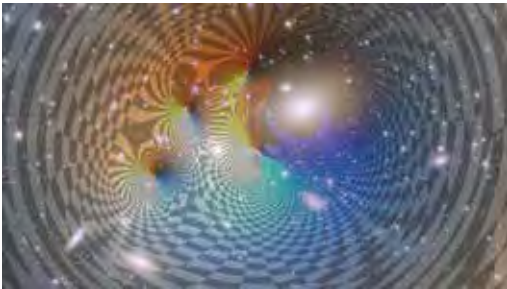
Rotterdam

cursusgeld:

€ 220

Sterrenkunde: van donkere nachten tot donkere materie

Het Heelal is overweldigend groot in ruimte en in tijd. Hetzelfde geldt voor de geschiedenis van de sterrenkunde. Ooit was het menselijk oog het enige astronomische instrument. Nu hebben wij reusachtige telescopen ter beschikking. Die twee gaan we verbinden, door te vragen: wanneer kwam een astronomisch verschijnsel binnen onze intellectuele horizon?

Van vroeger naar nu

Vroeger werd de sterrenkunde beheerst door mythologie, en door praktische toepassingen voor tijdmeting en navigatie. Nu is de kernvraag: hoe werkt het Heelal? De zoektocht naar antwoorden wordt voortgedreven door wiskunde, natuurkunde en instrumentatie.

Door te volgen hoe een astronomisch verschijnsel in de loop der eeuwen werd begrepen, komen

we bij de moderne sterrenkunde. Daarmee komt de hele natuurwetenschap in beeld, sinds kort ook de scheikunde. Ook de wetenschappelijke aanpak – er is geen ‘methode’ – evolueerde mee. Waar vroeger de nadruk lag op het vergaren van kennis, gaat het nu vooral om het begrijpen van wat we waarnemen.

Het grootste raadsel

Vincent Icke neemt ons in acht bijeenkomsten mee van de donkere nachten in de oertijd tot de donkere materie die op dit moment het grootste raadsel is. Elk college schetst eerst de toestand in het verleden, gevolgd door de huidige stand van zaken. Dat leidt vanzelf tot enkele Grote Vragen die nog niet zijn beantwoord.

docent:

Prof.dr. Vincent Icke is hoogleraar theoretische astrofysica aan de Universiteit Leiden, beeldend kunstenaar en publicist. Hij studeerde theoretische natuurkunde en sterrenkunde in Utrecht, promoveerde in Leiden, en werkte als postdoc aan de universiteiten van Sussex en Cambridge en aan het California Institute of Technology.

cursusdata:

24 februari; 3, 10, 17, 24 en 31 maart; 7 en 14 april 2026 (8)

tijd:

Dinsdag, 11:15 – 13:00 uur

locatie:

Rotterdam

studiemateriaal:

Iedere cursusdag zijn relevante boeken van de docent te koop, tegen sterk gereduceerde prijs en gesigneerd indien gewenst. Het streven is om van elke presentatie een audiovisuele opname te maken, en in overleg met HOVO aan de deelnemers aan te bieden.

cursusgeld:

€ 280

Technopolis: hoe technologie de wereldpolitiek verandert

Wat zijn de politieke gevolgen van artificiële intelligentie en sociale media? Niemand weet het. De huidige technologische ontwikkelingen gaan ongekend snel en het lijkt wel of we alle grip en begrip zijn kwijtgeraakt. De moderne technologie is een aardverschuiving die ook de politieke wereld aan het wankelen brengt. Alle traditionele politieke instituties liggen op apegapen, achtergebleven in de onstuitbare vaart der volkeren.

"Denken is de meest intensieve en meest vrije activiteit van de mens." - Hannah Arendt

Moderne techniek als wereldschokkende gebeurtenis

Al in 1954 verscheen Martin Heideggers baanbrekende voordracht over het technologisch tijdperk *De vraag naar de techniek*. Enkele jaren later, in 1958, verscheen *De menselijke conditie* van Hannah Arendt, een fundamentele overdenking van de staat van de mens in een door techniek beheerste totalitaire wereld. Zowel Heidegger als

Arendt zien in de opkomst van de moderne techniek een wereldschokkende gebeurtenis die de hele westerse (politieke) geschiedenis op haar op kop zet.

Samenhang van technologie en politiek

Aan de hand van het (denk)werk van Heidegger en Arendt bespreekt Jan Lagendijk in deze achtdelige cursus de vroegere en huidige samenhang van technologie en politiek. Zowel Heidegger als Arendt herdenken in hun werk de hele geschiedenis van de filosofie. Om hun gedachten te kunnen volgen, lezen we daarom ook teksten van onder meer Aristoteles, Descartes, Hobbes, Montesquieu, Marx, Darwin en Nietzsche.

docent: Drs. Jan Lagendijk is docent filosofie. Hij studeerde psychologie en filosofie in Leiden en Amsterdam.

cursusdata: 5, 12 en 26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart; 2 april 2026 (8)

tijd: Donderdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie: Rotterdam

studiemateriaal: Aanbevolen: Martin Heidegger *De vraag naar de techniek*. Vantilt, Nijmegen (2014); Hannah Arendt *De menselijke conditie*. Boom, Amsterdam (2009).

cursusgeld: € 280

De filosofie van persoonlijke identiteit

In de filosofie gaat persoonlijke identiteit over de vraag: wat maakt dat we na verloop van tijd nog kunnen zeggen dat iemand dezelfde persoon is? Wat is eigenlijk een persoon? Als iemand in een coma ligt, is het dan nog een persoon? En hoe ontwikkelen we überhaupt een identiteit?

Filosofen en hedendaagse denkers

Antwoorden op vragen over wat een persoon is en hoe we een identiteit ontwikkelen, zoeken we bij filosofen als René Descartes, die het moderne denken over het zelf in gang zette, en John Locke, die geheugen centraal stelde. Maar ook hedendaagse denkers als Derek Parfit, Thomas Metzinger en Antonio Damasio, die vanuit verschillende invalshoeken het vraagstuk van identiteit belichten.

Tell me who I am

In acht bijeenkomsten komen ook bizarre gevallen van geheugenverlies en teletransportatie naar Mars aan bod. Juist deze bijzondere verhalen helpen ons de rijkdom en complexiteit van het gewone bestaan scherper te zien. De cursus wordt afgesloten met de indrukwekkende en passende film *Tell me who I am*. Robert Keurntjes laat ons

in het tweede deel van de leergang *Philosophy of Mind* niet alleen nadenken over wat identiteit filosofisch betekent, maar hij laat ons ook opnieuw kijken naar wie wij zelf zijn.

Deze cursus is eerder in Utrecht gegeven.

---

docent:	Robert Keurntjes MA studeerde filosofie in Nijmegen met een specialisatie in <i>Philosophy of mind</i> . Daarnaast verdiepte hij zich in boeddhistische filosofie en psychologie. Hij is onafhankelijk onderzoeker op gebied van filosofie, geschiedenis en genealogie.	
cursusdata:	5, 12 en 26 februari; 5, 12, 19 en 26 maart; 2 april 2026 (8)	
tijd:	Donderdag, 11:15 – 13:00 uur	
locatie:	Rotterdam	
studiemateriaal:	Relevante teksten (waarvan enkele in het Engels) worden digitaal beschikbaar gesteld.	
cursusgeld:	€ 280	

Hannah Arendt en de Banaliteit van het Kwaad

Wat is het kwade, waardoor ontstaat het en hoe kunnen we het goed tegemoet treden? In onder meer *Eichmann in Jerusalem - A Report on the Banality of Evil* van Hannah Arendt zoeken we naar antwoorden.

Banality of Evil

Het boek dat in 1963 verscheen en waarmee Arendt wereldberoemd werd, was een verslag van het proces tegen Nazi-kopstuk Eichmann. De ondertitel van het boek: *A Report on the Banality of Evil* was een verwijzing naar de houding van Eichmann, die beweerde slechts zijn werk te hebben gedaan. Het was deze ondertitel dat een begrip werd bij politieke theoretici en filosofen, én bij het gewone publiek.

Prison Experiment

Remko van Broekhoven bespreekt in acht colleges het boek van Arendt in de context van haar leven en haar overige werk. Verder wordt haar boek vergeleken met studies van schrijvers Abel Herzberg en Harry Mulisch die ook het proces tegen Eichmann bijwoonden. Tot slot worden er verbanden gelegd met latere studies en situaties. Denk bijvoorbeeld aan het *Prison Experiment* van Philip Zimbardo en aan ervaringen met het alledaagse of absolute kwaad in Rwanda en het Midden-Oosten. Kunnen we met denken het goed(e) doen?

---

docent: Dr. Remko van Broekhoven is filosoof. Hij promoveerde in 2016 aan de Universiteit Utrecht. Bij HOVO gaf hij eerder onder meer de cursussen *Stoïcijns Denken & Doen*, *Gevaarlijk Denken* en *Oosterse Wijsheid Hier en Nu*.

cursusdata: 6, 13 en 27 februari; 6, 13, 20 en 27 maart; 10 april 2026 (8)

tijd: Vrijdag, 13:15 – 15:00 uur

locatie: Rotterdam

studiemateriaal: Aanbevolen: *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (1963). Na afloop van de colleges mailt de docent zowel pdf's van zijn presentaties, als links ter inspiratie en verwerking.

cursusgeld: € 280

Humanisme en religie in het denken van de latere middeleeuwen

In hoeverre hebben Joodse, Christelijke en Islamitische tradities, samen met het humanisme, de westerse cultuur bepaald? Levert het geloof in de mens en het afscheid van de goden nieuwe waarheden en zekerheden op? Of wordt de mens voor zichzelf meer een vraag?

Tweeluid van
Joseph Beuys
- *Opfer und
Erlösung* (1951)

Spanningen en verbindingen

De spanningen en verbindingen tussen humanisme en religie zijn al zo'n 25 eeuwen oud. Filosofen en theologen wisselen in hun werk tussen een spirituele en een aardse blik, tussen een religieuze en een seculiere kijk op het leven en op de wereld. In dit derde deel van de leergang *De mens als vraag naar de mens* ligt de focus op denkers uit de latere middeleeuwen.

Van Maimonides naar Palamas

In acht interactieve colleges bespreekt Laurens ten Kate bekende en minder bekende filosofen en theologen als Maimonides, Franciscus en Clara van Assisi, Thomas van Aquino, Hadewijch, Eckhart, Ibn Taymiyya, Ockham en Palamas. Daarbij ontdekken we ook dat zowel vertrouwen in de mens als afscheid nemen van de goden geen nieuwe zekerheden of vaste waarheden oplevert. De colleges worden geïllustreerd met beelden en muziek, en met fragmenten van de denkers die in deze cursus centraal staan.

Deze cursus is eerder in 2024 en 2025 in Utrecht gegeven.

docent:

Prof. dr. Laurens ten Kate was universitair hoofddocent Filosofie en Religiewetenschap en is emeritus-hoogleraar Vrijzinnige religiositeit en humanisme, beide aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht. Ook is hij docent aan de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden.

cursusdata:

30 januari; 6, 13 en 27 februari; 6, 13 en 27 maart; 10 april 2026 (8)

tijd:

Vrijdag, 15:15 – 17:00 uur

locatie:

Rotterdam

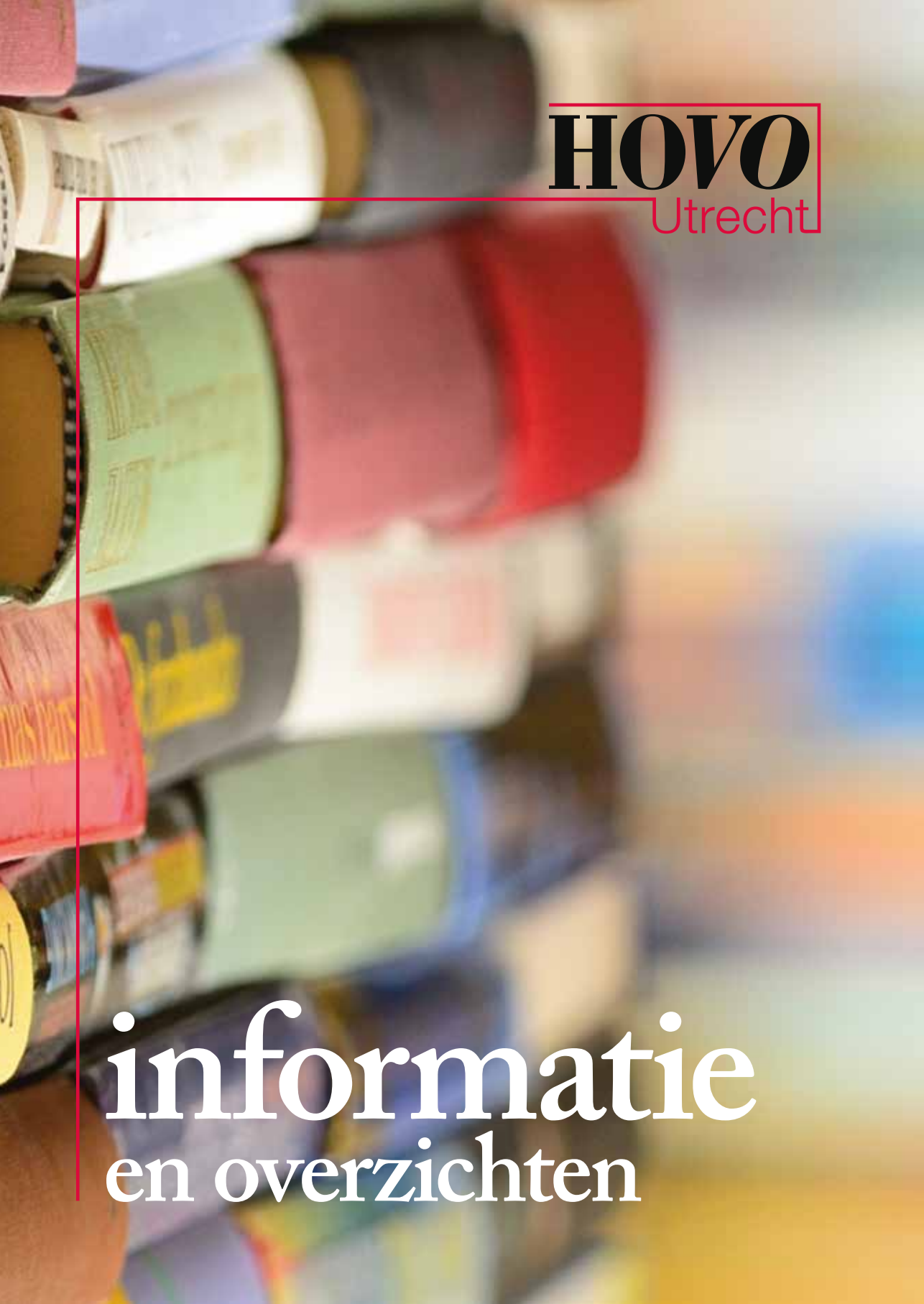
studiemateriaal:

Zeer gewenst: Laurens ten Kate, Marcel Poorthuis (red.) (2017), *25 Eeuwen theologie. Teksten en toelichtingen*, Amsterdam: Boom. Na elke bijeenkomst wordt een PowerPoint-presentatie digitaal toegestuurd.

cursusgeld:

€ 280

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

The background of the entire page is a photograph of a bookshelf. The books are arranged vertically, and their spines are visible. The colors of the spines are varied, including red, green, blue, yellow, and white. The image is slightly blurred, giving it a soft, artistic feel. A thin red line runs vertically down the left side of the page, starting from the top and extending past the bottom text.

HVO
Utrecht

informatie en overzichten

LEERGANGEN 2026

De leergangen van HOVO Utrecht bestaan uit een serie cursussen rondom een thema of meerdere disciplines. Deze cursussen worden verspreid gegeven over meerdere semesters of cursusjaren. Uiteraard is het ook mogelijk om een cursus die deel uitmaakt van een leergang als losse cursus te volgen.

LEERGANGEN IN UTRECHT

■ GESCHIEDENIS

'Geschiedenis van de oudheid' – van Mesopotamië tot het Romeinse Rijk – zesdelig

drs. Jona Lendering | Dag en tijd wisselt

Sept-nov 2024 *De Grieken steeds weer anders*

Feb-apr 2025 *Het Romeinse Rijk*

Juli 2025 *De Romeinen in Nederland*

Sept-nov 2025 *Het ontstaan van het monotheïsme*

Feb-apr 2026 *Oudheidkunde (zie pag. 10)*

Juli 2026 *Mesopotamië*

■ KUNST EN CULTUUR

'Geschiedenis van de architectuur, stedenbouw en landinrichting' – vierdelig

drs. Irmgard van Koningsbruggen | Donderdag, 11:00 - 12:45 uur

Sept-okt 2024 *Deel 1: Middeleeuwen 500-1500*

Sept-nov 2025 *Deel 2: Architectuurgeschiedenis van de vroegmoderne tijd (15^e tot 18^e eeuw)*

Sept-nov 2026 *Deel 3: 19^e eeuw - 1750-1940*

Okt-nov 2027 *Deel 4: 20^e eeuw - 1940-2020*

'Kunst- en cultuurgeschiedenis' – Het verhaal van de kunst – achtdelig

dr. Kathleen Nieuwenhuisen | Dinsdag, 11:00 - 12:45 uur

Febr-apr 2023 *Deel 1: Vanuit de grotten naar Byzantium. Kunst van de prehistorie, Egyptenaren, oude Grieken, Romeinen, vroege christenen en Byzantijnen.*

Sept-nov 2023 *Deel 2: Kunst van de 'duistere' middeleeuwen. Een periode van vernieuwing in Europa (5^e tot 11^e eeuw)*

Febr-apr 2024 *Deel 3: De kunst van heersers: kerk, adel en vermogende burgers. Over romaanse, gotische en vroege renaissance kunst in Europa (11^e tot 15^e eeuw)*

Sept-nov 2024 *Deel 4: Het toppunt bereikt. Over kunst van de hoge renaissance in Toscane, Rome, Venetië, Noord-Italië, Duitsland en de Nederlanden (16^e eeuw)*

Febr-apr 2025 *Deel 5: Crisis in de kunst!? Over kunst van maniëristen, protestanten en katholieken in Europa en Holland (16^e en 17^e eeuw)*

Sept-nov 2025 *Deel 6A: Spektakel, revolutie en rede deel 1. Italiaanse en Spaanse barok, Vlaamse schilderkunst en Hollandse genreschilderkunst (1600-1700)*

Febr-apr 2026 *Deel 6B: Spektakel, revolutie en rede deel 2. Rococo, verlichting en neoclassicisme (1700-1800) (zie pag. 14)*

Sept-nov 2026 *Deel 7: Permanente revolutie. De wording van de vroegmoderne kunst in de 19^e eeuw*

Febr-apr 2027 *Deel 8.1: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1900-1945)*

Sept-nov 2027 *Deel 8.2: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1945-2021)*

■ MENS- EN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

'De Russische ziel': Nationalisme in Rusland – ofwel de tragedie van een volk – vierdelig

dr. Rieke Leenders | Woensdag, 13:15 - 15:00 uur

Okt-nov 2023   Deel 1: De 'Russische ziel' 1700-1850: Nationalisme in Rusland

Okt-nov 2024   Deel 2: De 'Russische ziel' 1850-1917: Nationalisme in Rusland

Okt-nov 2025   Deel 3: De 'Russische ziel' 1917-1991: Nationalisme in Rusland

Okt-nov 2026   Deel 4: De 'Russische ziel' na 1991: Nationalisme in Rusland

■ NATUURWETENSCHAPPEN EN GENEESKUNDE

'Weerkunde' – meerdelig | drs. Rob Groenland | Woensdag, 13:15 – 15:00 uur

Najaar 2024   Deel 1: Het ontrafelen van de weerkunde

Voorjaar 2025   Deel 2: Het ontrafelen van de weerkunde - vervolg

Najaar 2025   Deel 3: Klimaatverandering

Voorjaar 2026   Deel 4: Chaostheorie (zie pag. 24)

Najaar 2026   Deel 5: Extreem weer

Voorjaar 2027   Deel 6: Oceanografie 1

Najaar 2027   Deel 7: Oceanografie 2

■ WIJSBEGEERTE

'De mens als vraag naar de mens': Denkers tussen humanisme en religie in de westerse cultuurgeschiedenis' – zesdelig | prof.dr. Laurens ten Kate | Donderdag, 13:15 - 15:00 uur

Nov-jan 2022/23   Deel 1: Van Mozes naar Efraïm de Syriër

Nov-jan 2023/24   Deel 2: Van Augustinus naar Averroës

Nov-jan 2024/25   Deel 3: Van Maimonides naar Palamas

Nov-jan 2025/26   Deel 4: Van Erasmus naar Schleiermacher

Nov-jan 2026/27   Deel 5: Van Kierkegaard naar Buber

Nov-jan 2027/28   Deel 6: Van Bultmann naar Moltmann

'Geschiedenis van de filosofie' – vierdelig | dr. Maarten van Houte, prof. dr. Johannes van Ophuijsen, prof. dr. Teun Tieleman en prof. dr. Paul Ziche | Dag en tijd wisselt

Voorjaar 2023   Deel 1: Filosofie van de klassieke oudheid

Voorjaar 2024   Deel 2: Filosofie in middeleeuwen en renaissance

Voorjaar 2025   Deel 3: Vroegmoderne filosofie (zeventiende - achttiende eeuw)

Voorjaar 2026   Deel 4: Moderne en hedendaagse filosofie (zie pag. 27)

'Philosophy of mind' – driedelig | Robert Keurntjes MA | Maandag, 13:15 - 15:00 uur

Febr-apr 2024   Deel 1: 'Bewustzijn', een filosofische kwestie

Febr-apr 2025   Deel 2: Persoonlijke identiteit: wat maakt mij tot 'persoon' en dat ik na verloop van tijd nog kan zeggen dat ik dezelfde persoon ben

Febr-apr 2026   Deel 3: Vrije wil (zie pag. 26)

LEERGANGEN IN NIJMEGEN

■ KUNST EN CULTUUR

‘Kunst- en cultuurgeschiedenis – Het verhaal van de kunst’ – achtdelig

dr. Kathleen Nieuwenhuisen | Maandag, 10:30 – 12:15 uur

Sept-nov 2024	<i>Deel 1: Vanuit de grotten naar Byzantium. Kunst van de prehistorie, Egyptenaren, oude Grieken, Romeinen, vroege christenen en Byzantijnen.</i>
Febr-apr 2025	<i>Deel 2: Kunst van de ‘duistere’ middeleeuwen. Een periode van vernieuwing in Europa (vijfde tot elfde eeuw)</i>
Sept-nov 2025	<i>Deel 3: De kunst van heersers: kerk, adel en vermogende burgers. Over romaanse, gotische en vroege renaissancekunst in Europa (elfde tot vijftiende eeuw)</i>
Febr-apr 2026	Deel 4: Het toppunt bereikt. Over kunst van de hoge renaissance in Toscane, Rome, Venetië, Noord-Italië, Duitsland en de Nederlanden (zestiende eeuw) (zie pag. 37)
Sep-nov 2026	Deel 5: Crisis in de kunst! Over kunst van maniëristen, protestanten en katholieken in Europa en Holland (zestiende en zeventiende eeuw)
Febr-apr 2027	Deel 6A: Spektakel, revolutie en rede deel 1. Italiaanse en Spaanse barok, Vlaamse schilderkunst en Hollandse genreschilderkunst (1600-1700)
Sep-nov 2027	Deel 6B: Spektakel, revolutie en rede deel 2. Rococo, verlichting en neoclassicisme (1700-1800)
Febr-apr 2028	Deel 7: Permanente revolutie. De wording van de vroegmoderne kunst in de negentiende eeuw
Sept-nov 2028	Deel 8.1: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1900-1945)
Febr-apr 2029	Deel 8.2: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1945-2021)

‘Geschiedenis van de klassieke muziek’ – vijfdelig

Joop van Velzen, MSc MA | Dinsdag, 10:30 – 12:15 uur

Febr-apr 2024	<i>Deel 1: Van de oudheid, via Mesopotamië en Egypte t/m de middeleeuwen</i>
Okt-nov 2024	<i>Deel 2: Renaissance, barok en rococo</i>
Febr-mrt 2025	<i>Deel 3: Classicisme en de romantiek</i>
Okt-nov 2025	<i>Deel 4: Muziek uit de late romantiek, het impressionisme en expressionisme</i>
Febr-mrt 2026	Deel 5: Moderne klassieke muziek (muziek in de twintigste en eenentwintigste eeuw) (zie pag. 38)

LEERGANGEN IN ROTTERDAM

■ GESCHIEDENIS

'Geschiedenis van de oudheid' – van Mesopotamië tot het Romeinse Rijk – zesdelig

drs. Jona Lendering | Dag en tijd wisselt

Feb-apr 2025   *De Grieken, steeds weer anders*

Sep-nov 2025   *Het Romeinse Rijk*

Feb-apr 2026   *De Romeinen in Nederland (zie pag. 44)*

Sep-nov 2026   *Het ontstaan van het monotheïsme*

Feb-apr 2027   *Oudheidkunde*

Juli 2027   *Mesopotamië*

■ KUNST EN CULTUUR

'Kunst- en cultuurgeschiedenis – Het verhaal van de kunst' – achtdelig

dr. Kathleen Nieuwenhuisen | Vrijdag, 13:15 – 15:00 uur

Okt-nov 2023   *Deel 1: Vanuit de grotten naar Byzantium. Kunst van de prehistorie, Egyptenaren, oude Grieken, Romeinen, vroege christenen en Byzantijnen*

Febr-mrt 2024   *Deel 2: Kunst van de 'duistere' middeleeuwen. Een periode van vernieuwing in Europa (vijfde tot elfde eeuw)*

Okt-nov 2024   *Deel 3: De kunst van heersers: kerk, adel en vermogende burgers. Over romaanse, gotische en vroege renaissancekunst in Europa (elfde tot vijftiende eeuw)*

Mrt-apr 2025   *Deel 4: Het toppunt bereikt. Over kunst van de hoge renaissance in Toscane, Rome, Venetië, Noord-Italië, Duitsland en de Nederlanden (zestiende eeuw)*

Okt-nov 2025   *Deel 5: Crisis in de kunst! Over kunst van maniëristen, protestanten en katholieken in Europa en Holland (zestiende en zeventiende eeuw)*

Feb-apr 2026   *Deel 6A: Spektakel, revolutie en rede deel 1. Italiaanse en Spaanse barok, Vlaamse schilderkunst en Hollandse genreschilderkunst (1600-1700) (zie pag. 45)*

Okt-nov 2026   *Deel 6B: Spektakel, revolutie en rede deel 2. Rococo, verlichting en neoclassicisme (1700-1800)*

Mrt-apr 2027   *Deel 7: Permanente revolutie. De wording van de vroegmoderne kunst in de negentiende eeuw*

Okt-nov 2027   *Deel 8.1: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1900-1945)*

Feb-apr 2028   *Deel 8.2: De triomf van het (post)modernisme. Kunst in Europa en Amerika (1945-2021)*

■ WIJSBEGEERTE

'De mens als vraag naar de mens: Denkers tussen humanisme en religie in de westerse cultuurgeschiedenis' – zesdelig | prof. dr. Laurens ten Kate | Woensdag, 13:15 – 15:00 uur

Febr-apr 2024   *Deel 1: Van Mozes naar Efraïm de Syriër*

Febr-apr 2025   *Deel 2: Van Augustinus naar Averroës*

Febr-apr 2026   Deel 3: Van Maimonides naar Palamas (zie pag. 57)

Febr-apr 2027   Deel 4: Van Erasmus naar Schleiermacher

Febr-apr 2028   Deel 5: Van Kierkegaard naar Buber

Febr-apr 2029   Deel 6: Van Bultmann naar Moltmann

'Philosophy of mind' – driedelig | Robert Keurntjes MA | Donderdag 13.15 – 15.00 uur

Febr-apr 2025   *Deel 1: 'Bewustzijn', een filosofische kwestie*

Febr-apr 2026   Deel 2: Persoonlijke identiteit: wat maakt mij tot 'persoon' en dat ik na verloop van tijd nog kan zeggen dat ik dezelfde persoon ben (zie pag. 55)

Febr-apr 2027   Deel 3: Vrije wil

DOCENTEN IN HET VOORJAARSPROGRAMMA 2026

A

Anbeek, prof. dr. Christa
(3M6 130, pag. 39)

Ausems, Harry
(4M6 142, pag. 49)

B

Bär, prof. dr. Dop
(1N6 115, pag. 22)

Bijkerk, drs. Rein
(1G6 105, pag. 12)

Blanc, drs. Lisette le
(2K6 123, pag. 31)

Bleys, prof. dr. Ronald
(1N6 115, pag. 22)

Bokken, prof. dr. Inigo
(3M6 130, pag. 39)

Brink, dr. Berit
(1M6 113, pag. 20)

Brinkman, dr. Pim
(2K6 124, pag. 32)

Broekhoven, dr. Remko van
(3W6 133, pag. 42;
4W6 149, pag. 56)

Bruijn, drs. Henk de
(4M6 142, pag. 49)

Buck, drs. Wouter
(4M6 142, pag. 49)

C

Crump, dr. Laurien
(1M6 113, pag. 20)

D

Dijk, prof. dr. Marijke van
(1N6 115, pag. 22)

Dijk, prof. dr. Meine Pieter van
(4M6 145, pag. 52)

Doedens, dr. Anne
(1G6 104, pag. 11)

Dongen, drs. Alexandra van
(4K6 139, pag. 46)

E

Ewijk, dr. Peter van
(1M6 112, pag. 19;
4M6 143, pag. 50)

F

Frequin, dr. Sanne
(1K6 106, pag. 13)

G

Groenendijk - de Vos MA, Tanja
(1M6 113, pag. 20)

Groenland, drs. Rob
(1N6 117, pag. 24)

Grunsven, dr. Leo van
(1M6 110, pag. 17)

H

Hamers, drs. Walter
(3M6 130, pag. 39)

Hölsgens MA, Trixie
(4M6 144, pag. 51)

Hooft, dr. Paul van
(1M6 113, pag. 20)

I

Icke, prof. dr. Vincent
(4N6 146, pag. 53)

J

Jansen, dr. Maurice
(4M6 142, pag. 49)

Jongen, dr. Ludo
(2G6 122, pag. 30)

K

Kate, prof. dr. Laurens ten
(3M6 130, pag. 39; 4W6 150, pag. 57)

Keurntjes MA, Robert
(1W6 119, pag. 26;
3M6 130, pag. 39;
4W6 148, pag. 55)

Koppen, dr. ir. Kris van
(3N6 131, pag. 40)

Koning, dr. ir. Niek
(3N6 131, pag. 40)

Kuipers, dr. Bart
(4M6 142, pag. 49)

Kurpershoek, drs. Ernest
(4K6 140, pag. 47)

L

Lagendijk, drs. Jan
(4W6 147, pag. 54)

Lamers, prof. dr. Henny
(3N6 132, pag. 41)

Lek, dr. Harm van de
(1N6 116, pag. 23)

Lendering, drs. Jona
(1G6 103, pag. 10;
4G6 137, pag. 44)

Letschert, drs. Henk
(1M6 114, pag. 21)

Licht, dr. Ruud
(2N6 125, pag. 33)

M

Masselink, drs. Hugo
(1N6 118, pag. 25)

Meuwissen, dr. Daantje
(1K6 106, pag. 13)

N

Nieuwenhuisen, dr. Kathleen
(0K6 101, pag. 6;
1K6 107, pag. 14;
3K6 128, pag. 37;
4K6 138, pag. 45)

Nijhuis, prof. dr. Ton
(1M6 113, pag. 20)

O

Oldenziel, prof. dr. Ruth
(1M6 113, pag. 20)

Onwijn, drs. Karel
(0M6 102, pag. 7;
1M6 109, pag. 16;
4M6 141, pag. 48)

Oosterman, prof. dr. Johan
(3G6 127, pag. 36)

Os, prof. dr. Jim van
(1N6 115, pag. 22)

R

Rotmans, dr. Reneé
(4M6 142, pag. 49)

S

Stoelinga, ir. Mark
(4M6 142, pag. 49)

T

Thomas MA, Casper
(1M6 113, pag. 20)

Tytgat, dr. Stefaan
(1N6 115, pag. 22)

V

Velde, prof. dr. Paul van der
(3M6 130, pag. 39)

Veldink, prof. dr. Jan
(1N6 115, pag. 22)

Velzen MSc MA, drs. Joop van
(1K6 108, pag. 15;
3K6 129, pag. 38)

Vink, dr. Ton
(1M6 111, pag. 18)

W

Wit, prof. dr. Theo de
(1W6 121, pag. 28)

Z

Ziche, prof. dr. Paul
(1W6 120, pag. 27)

Ziegelaar, drs. Arnold
(2W6 126, pag. 34)

STICHTING VRIENDEN
VAN HOVO UTRECHT

Stichting Vrienden van HOVO Utrecht ondersteunt het werk van HOVO Utrecht en behartigt de belangen van de cursisten, onder andere door vertegenwoordiging in het bestuur van HOVO Utrecht en deelname aan de programmacommissie.

Als Vriend van HOVO Utrecht kunt u deelnemen aan de activiteiten die de stichting organiseert.

Door het jaar heen organiseren wij verschillende activiteiten.

- Omstreeks januari: de Vriendenmiddag voor donateurs en vrijwilligers. Een lezing over een wetenschappelijk, cultureel of historisch onderwerp, gevolgd door een gezellig samenzijn.
- In het voorjaar: een (dag)excursie voor Vrienden en introducé(e)s: per touringcar naar een belangwekkende tentoonstelling of activiteit in Nederland, Duitsland of België.
- In het najaar: een documentaire voor Vrienden en introducé(e)s.

Actuele informatie vindt u op onze website www.vriendenhovoutrecht.nl. U kunt donateur worden voor € 15,- (of meer) per kalenderjaar. Meld nieuwe donateurs aan of hernieuw uw bestaande donatie bij voorkeur via onze website, of door onderstaand formulier op te sturen.

U kunt ook een bedrag overschrijven naar rekening NL77 RABO 0136 1112 03 ten name van Vrienden HOVO Utrecht. Vermeld daarbij altijd doel, jaar en naam. Wij zijn u erg dankbaar voor uw steun aan de organisatie.

Engelien Verhoeff, secretaris.

Inlichtingen: verhoeff@zonnet.nl

AANMELDING / BETALING DONATIE 2026

Ondergetekende machtigt hierbij de Stichting Vrienden van HOVO Utrecht om éénmalig een bijdrage van € (minimaal € 15,-) voor het kalenderjaar 2026 af te schrijven van:

IBAN: N L 0

☐ Dhr. ☐ Mw. ☒ X Voorletters: Naam:

Adres:

Postcode: Plaats:

Telefoon: _____ E-mail: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Stuur op naar Vrienden van HOVO Utrecht, t.a.v. dhr. G. van Berkel, Muisbroekseweg 27, 3381 KM Giessenburg of mail naar vriendenhovoutrecht@gmail.com.

OVER HOVO UTRECHT

HOVO Utrecht is een onderwijsinstelling die kennis biedt voor een leven lang inspireren. Het onderwijs is op hbo- en universitair niveau en wordt gegeven in samenwerking met de partnerinstellingen Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht. Daarnaast werkt HOVO Utrecht met de Hogeschool Rotterdam samen voor de onderwijslocaties in Rotterdam. Wilt u een nieuw vakgebied ontdekken, specifieke wetenschappelijke kennis opfrissen of de nieuwste ontwikkelingen in uw eigen vakgebied bijhouden? Dan zijn onze cursussen interessant voor u. Onderwerpen lopen uiteen van filosofie en kunstgeschiedenis tot de laatste ontwikkelingen in het klimaatonderzoek. Het cursusaanbod en de onderwijsstijl worden afgestemd op de interesses, kennis en ervaring van de cursisten, op zowel wetenschappelijk als maatschappelijk gebied. HOVO Utrecht is georganiseerd als een zelfstandige stichting, zonder winstoogmerk.

WIE ZIJN WIJ?

HET BUREAU

Drs. Robert Kerst | Directeur | r.kerst@uu.nl

Irene Plattje | Operationeel manager | i.k.j.plattje@uu.nl

Sara Pot MSc | Onderwijscoördinator | s.j.pot@uu.nl

HET BESTUUR

Het bestuur van HOVO Utrecht is eindverantwoordelijk voor de organisatie en bepaalt de koers en visie. Het bestuur bestaat uit een voorzitter, een penningmeester en een algemeen bestuurslid. De voorzitter en penningmeester komen vanuit de partnerinstellingen, de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht. Het algemeen bestuurslid vertegenwoordigt de Stichting Vrienden van HOVO Utrecht. Het bestuur bestaat uit:

- Prof. mr. dr. Bald de Vries (voorzitter)
- René Versteegh (penningmeester)
- Joke Dinklage namens de Stichting Vrienden van HOVO (lid)

DE PROGRAMMACOMMISSIES

HOVO Utrecht wordt bijgestaan door verschillende wetenschappers en docenten die samenkomen in een programmacommissie. De taken en bevoegdheden van de programmacommissie omvatten onder meer het aanreiken van namen van docenten die een cursus voor HOVO Utrecht willen verzorgen. Ook beoordeelt zij bij de totstandkoming van het cursusaanbod of aan de eisen van pluriformiteit en kwaliteit van het cursusaanbod is voldaan. De programmacommissie adviseert gevraagd en ongevraagd over de kwaliteit van het cursusaanbod, mede op basis van de evaluaties.

HOVO NEDERLAND

HOVO Nederland is de landelijke vereniging van HOVO-instellingen. HOVO Nederland heeft tot doel deze instellingen te ondersteunen bij het bevorderen van hoger onderwijs voor ouderen in Nederland. Zie de website van HOVO Nederland: www.hovonederland.nl.

PRAKTISCHE INFORMATIE

AANMELDEN EN BETALEN

Op de website van HOVO Utrecht vindt u het volledige en actuele cursusaanbod. Aanmelden kan hier eenvoudig in twee stappen:

1. Ga naar het cursusaanbod op onze website en kies een cursus van uw voorkeur uit. Op de pagina van de cursus vindt u rechts een knop waarmee u zich kunt aanmelden.
2. Voor het afrekenen is een account bij HOVO Utrecht noodzakelijk. Meldt u zich voor de eerste keer aan voor een programma bij HOVO Utrecht? Maak dan eerst een nieuw account aan via Mijn HOVO. Vergeet u vervolgens niet aan te melden voor de cursus (zie stap 1). Heeft u al een account? Dan kunt u zich aanmelden via de knop “klik hier om in te loggen”.

Na uw aanmelding voor de cursus krijgt u een bevestiging per e-mail. Tijdens het aanmelden heeft u de mogelijkheid om een eenmalige automatische incasso te geven of om het cursusgeld over te maken. Let op: wanneer u het cursusgeld overmaakt, bent u pas ingeschreven zodra het cursusgeld is ontvangen bij HOVO Utrecht, inclusief € 10,- administratiekosten.

Op uw account wordt de status van de betaling bijgehouden. U kunt het cursusgeld overmaken naar NL33 INGB 0000 1055 44 t.n.v. HOVO Utrecht, onder vermelding van het cursusnummer en uw naam.

Uiterlijk 5 dagen voor aanvang van de cursus ontvangt u per e-mail de welkomstbrief, met daarin meer praktische informatie over de cursus, cursuscontactpersoon, de locatie en routebeschrijving.

INSCHRIJVINGEN

HOVO Utrecht houdt een minimum aantal deelnemers per cursus aan. Als een cursus vanwege onvoldoende belangstelling niet kan doorgaan, krijgt u hierover uiterlijk twee weken voor aanvang van de cursus bericht. Uw

afgegeven incasso wordt ingetrokken. Voor nadere inlichtingen kunt u een e-mail sturen naar hovo@uu.nl.

Als de cursus van uw voorkeur vol is, wordt dit op de website aangegeven. Het is dan helaas niet meer mogelijk om u aan te melden. Het is dan wel mogelijk om u op een wachtlijst te plaatsen. Komt er alsnog een plaats vrij voor deze cursus? Dan neemt een van onze medewerkers contact met u op met de vraag of u alsnog wilt deelnemen aan de cursus.

LOCATIES

Het onderwijs van HOVO Utrecht wordt verzorgd op verschillende locaties in Utrecht, Amersfoort, Nijmegen en Rotterdam. Zo maken we bijvoorbeeld gebruik van de onderwijszalen van Universiteit Utrecht, Hogeschool Utrecht en Hogeschool Rotterdam. Maar het komt voor dat we ook gebruikmaken van andere evenement- en onderwijslocaties. Uiterlijk 5 dagen voor aanvang ontvangt u de welkomstbrief met daarin meer informatie over de locatie(s) en een daarbij horende routebeschrijving.

ONLINE CURSUSAANBOD

HOVO Utrecht biedt elk jaar ook een aantal cursussen online aan. Voor de online cursussen maken wij gebruik van het programma Zoom in verband met de vele mogelijkheden voor interactief onderwijs en de gebruikersvriendelijkheid. Het is mogelijk om elkaar te zien, met elkaar te praten en vragen te stellen via een chatfunctie of via geluid. Het gebruik van Zoom wordt uitgelegd op de website van HOVO Utrecht. Kijk voor meer informatie op www.hovoutrecht.nl. Na aanmelding ontvangt u uiterlijk 5 dagen voor aanvang van de cursus een welkomstbrief met daarin onder andere de digitale link voor de betreffende cursus.

STUDIEMATERIAAL

Over het algemeen wordt het studiemateriaal digitaal aangeboden. Sommige docenten maken gebruik van een of meerdere boeken, die u zelf kunt aanschaffen. Meer informatie over het studiemateriaal vindt u bij de cursusbeschrijvingen in de gids, op onze website, of in de welkomstbrief.

EVALUATIE CURSUSSEN

Wij vinden het belangrijk om de kwaliteit van ons onderwijs te bewaken. Na afloop van de cursus ontvangt u daarom van ons een e-mail met de mogelijkheid om uw ervaringen en opmerkingen met ons te delen. In deze evaluatie is het tevens mogelijk om bijzondere/ individuele suggesties en ideeën voor nieuwe cursussen te delen. De uitkomsten van de evaluatie worden door de coördinatoren met de cursuscontactpersonen en docenten besproken.

ALGEMENE VOORWAARDEN

DEFINITIES

In deze algemene voorwaarden worden de hiernavolgende termen in de navolgende betekenis gebruikt, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven.

Klant: afnemer van producten van Stichting HOVO Utrecht

Aanbieder: Stichting HOVO Utrecht

ALGEMEEN

Deze voorwaarden gelden voor iedere activiteit die de klant afneemt bij de aanbieder en waarop de aanbieder deze voorwaarden van toepassing heeft verklaard. Deze voorwaarden zijn ook van toepassing als voor de uitvoering van de overeenkomst derden worden ingeschakeld. Eventuele afwijkingen op deze algemene voorwaarden zijn alleen geldig als deze uitdrukkelijk en schriftelijk in samenspraak zijn overeengekomen. Indien een of meerdere van de bepalingen in deze algemene voorwaarden nietig zijn of vernietigd mochten worden, blijven de overige voorwaarden wel van toepassing.

Indien zich tussen partijen een situatie voordoet die niet in deze algemene voorwaarden geregeld is, wordt deze situatie beoordeeld naar de geest van deze algemene voorwaarden.

AANMELDINGEN EN INSCHRIJVINGEN

Aanmeldingen moeten worden gedaan via de door aanbieder aangeboden mogelijkheden. Alleen volledig ingevulde aanmeldingen (online of papier) worden in behandeling genomen. Het is mogelijk om door een persoon een aanmelding te doen voor meerdere cursussen. Na aanmelding ontvangt de klant van de aanbieder een bevestiging van inschrijving. De activiteiten van HOVO Utrecht vinden plaats op verschillende onderwijs- en evenementlocaties in Utrecht, Amersfoort, Nijmegen en Rotterdam. Uiterlijk 5 dagen voor aanvang van een activiteit ontvangt de klant informatie over de exacte locatie (zaal) waar de cursus wordt gegeven of, indien de cursus online wordt gegeven, instructies voor het inloggen via Zoom.

BETALINGEN

Bij aanmelding geeft klant een machtiging Bij aanmelding geeft klant een machtiging af aan HOVO Utrecht voor een eenmalige incasso of factuur. Incasso vindt over het algemeen plaats rond start van de activiteit waarvoor klant is ingeschreven. Indien klant per factuur betaalt, dient deze binnen de op de factuur gestelde betalingstermijn te zijn betaald.

Is de klant in gebreke of in verzuim met het nakomen van een of meer van zijn verplichtingen, dan komen alle redelijke kosten ter verkrijging van voldoening buiten rechte voor rekening van klant. In het geval van een geldvordering is de klant in ieder geval incassokosten verschuldigd. De incassokosten worden berekend overeenkomstig de in de Nederlandse rechtspraak algemeen erkende methoden in incassozaken.

Indien aanbieder hogere kosten heeft gemaakt, welke redelijkerwijs noodzakelijk waren, komen ook deze voor vergoeding in aanmerking. De eventuele gemaakte redelijke gerechtelijke en executiekosten komen eveneens voor rekening van de klant.

CURSUSPRIJS

Aanbieder baseert de cursusprijs onder meer op de duur van één college, het aantal bijeenkomsten per cursus en de locatie.

Wanneer in het huishouden waartoe de klant behoort het bruto-inkomen niet hoger is dan € 20.000,- per jaar of indien klant in het bezit is van een U-pas, dan is het mogelijk om 50% korting aan te vragen middels een 'formulier voor gereduceerd tarief'. Klant kan dit aanvragen bij aanbieder via hovo@uu.nl.

ANNULERINGSVOORWAARDEN

Het kan voorkomen dat klant genoodzaakt is om de inschrijving voor een cursus te annuleren. Klant heeft de mogelijkheid om het verzoek tot annuleren op verschillende manieren in te dienen. Onder andere via het klantenaccount op de website www.hovoutrecht.nl of middels een e-mail naar aanbieder via hovo@uu.nl. Aan annuleren zijn kosten verbonden. De kosten en voorwaarden voor annulering zijn:

- Standaard wordt bij annulering € 25,- administratiekosten in rekening gebracht.
- Annuleert klant binnen twee weken en één dag voor aanvang de aanmelding voor een cursus, dan wordt 50% van de cursusprijs doorberekend door de aanbieder.
- Annuleert klant op de dag van of na de start van de cursus dan is het volledige cursusgeld (100%) verschuldigd aan de aanbieder.
- Voor HOVO-reizen gelden andere (annulerings)voorwaarden: deze worden vermeld in het aanmeldformulier van de betreffende studiereis.

UITVAL CURSUSBIJEENKOMST

Wanneer een cursusbijeenkomst door onvoorziene omstandigheden niet door kan gaan, wordt dit door de aanbieder via mail of telefonisch bekendgemaakt. Het is aan te raden om voorafgaand aan een college de mail in de gaten te houden. De aanbieder probeert in het geval van uitval de cursus op een later tijdstip in te halen. Dit gebeurt veelal in de week/weken na beëindiging van de cursus. Indien het niet mogelijk is om een bijeenkomst op een later tijdstip in te halen, zal restitutie plaatsvinden.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

CONTACT

Blijf op de hoogte van alle ontwikkelingen en cursussen van HOVO Utrecht.

Dit kan via:

 www.hovoutrecht.nl

 /HOVOUtrecht

 /company/hovo-utrecht

 www.hovoutrecht.nl/cursusgids-en-nieuwbrieven-ontvangen

Heeft u vragen voor HOVO Utrecht? Neem dan contact op via onderstaande contactgegevens.

E-mail: hovo@uu.nl

Telefoon: 030-2533197 (dinsdag en donderdag van 9:00 – 12:00 uur)

Postadres: Postbus 80125, 3508 TC Utrecht

Locatie: Universiteit Utrecht

Bestuursgebouw. Heidelberglaan 8, 3584 CS Utrecht

COLOFON

Deze cursusgids is een uitgave van HOVO Utrecht. De gids verschijnt in het voor- en najaar en wordt toegezonden aan geïnteresseerden die zich hebben aangemeld via de website van HOVO Utrecht.

Hoofredactie: Sara Pot

Eindredactie: Martijn Bunt, Sara Pot, Queenie Scholtes en Tjitske Visscher

Met bijdragen van: Hugo van den Berg, Robert Kerst, Robert Keurntjes en Irene Plattje

Fotografie & beeldmateriaal: Nat Archives US, Wiki Commons, Kees Torn, Just Assen, NASA-APOD, Museum Boijmans Van Beuningen Rotterdam, Leon Willems

Concept en vormgeving: Ineke Huibregtse (Studio iH, Amsterdam)

Drukwerk: De Toekomst, Hilversum

Fotoverantwoording: De uitgever heeft geprobeerd voor alle foto's en afbeeldingen de wettelijke voorschriften inzake copyright toe te passen. Voor zover vereist, wordt de fotograaf of andere rechthebbende van het in dit boek opgenomen beeldmateriaal vermeld. Wie meent nog rechten te kunnen laten gelden wordt verzocht zich te richten tot de uitgever.

© HOVO Utrecht 2025. Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

